Т-2
37880

МАГТЫМГУЛЫ ДИЙИП АДЫМ ТУТСАЛАР

894·3Ы–(092 Магтымгулы)
М96

МАГТЫМГУЛЫ ДИЙИП АДЫМ ТУТСАЛАР

ТССР Дов... китапханасы
Госбиблиотека ... ССР
инв. № 37880₂

«Магарыф»
НЕШИРЯТЫ - 1985

83.3 ТУР Я73
М 95 **Мәммедов А., Дурдыева А.** Магтымгулы дийип адым тутсалар. Эдебият мугаллымлары ве гиң окыҗылар көпчүлиги үчин. А.: Магарыф, 1985

Мамедов А., Дурдыева А. Потомкам запомнится Махтумкули. Для преподавателей литературы и широкого круга читателей.

М $\frac{4702540100 - 1109}{М 552\text{-}14\text{-}84}$ 66—85

© «Магарыф» нешрияты, 1985 й.

ДҮЗҮҖИЛЕРДЕН

Хорматлы окыҗы!
Сизиң шу элиңиздәки китап мекдеп ве йөрите орта, ёкары окув җайларының окувчылары, студентлери, мугаллымлары, эдебиятчылар ве Магтымгулының дөредиҗилиги билен гызыкланянлар үчин йөрите тайярланылды. Онда, илки билен, Магтымгулының гошгуларындан сайланып алнан өвүт-несихат хәсиетли сетирлер, бентлер ерлешдирилди. Соңра түркмен ве доганлык халкларың языҗыларының, шахырларының, сунгат ишгәрлериниң, философларың ве тарыхчыларың, шейле хем шахырың 225 ве 250 йыллык юбилейлериниң Ашгабатдакы ве Москвадакы дабараларына гатнашан мешхур адамларың Магтымгулы-Пырагының эдеби мирасы, яшан дөври ве терҗимехалы билен багланышыклы айдан сөзлеринден, язан макалаларындан, ылмы ишлерден бөлеклере элипбий тертибинде орун берилди.

Кәбир бөлеклер шол бир авторың дүрли вагтда дүрли ерде айдан сөзлеринден, я-да башга-башга макалаларындан алынды. Мысал үчин, балкар шахыры Кайсын Кулыев шахырың 225 ве 250 йыллыгының дабараларының икисине-де гатнашып, чыкышлар этди... ве ш. м. Шейле халатда өңи билен, оларың илки айдан сөзлери гетирилди ве соңкы айдан сөзлериниң өңүне көп нокат гоюлды.
Китаба гирен кәбир бөлеклери рус я-да бейлеки диллерден өзүмиз терҗиме этдик. Шол парчаларың депеҗиги йылдызҗык билен белгиленендир. Доганлык халкларың шахырларының кәбирлериниң Магтымгула багышлап язан гошгуларыны-да йыгында гириздик. Китабың ахырында оңа гирен авторлара дегишли маглумат берилди. Сөзлүкде кимиң хачан догландыгы, хачан ёгаландыгы, мешхурлык дереҗелери гөрке-

зилди. Шунда кәбир авторлар барада етерлик маглумат тапылмандыгы себәпли, оларың диңе хайсы халка дегишлидиги, шахыр я языҗыдыгы белленилмек билен чәкленилди. Шейле хем Магтымгулыдан алнан сетирлерде габат гелйән кәбир дүшүнмеси кын болан сөзлере сөзлүк бермеги макул билдик.

Китаба гирен бөлеклериң сахыпаларыны анык гөркезмеги болса, алнан шол сөзлериң озал метбугатда энчеме гезек чап эдиленлиги себәпли, артыкмач хасапладык.

Китабың дүзүлиши, онуң шовлы ве шовсуз тараплары хакында өз пикирлериңизи «Магарыф» неширятына хат язмак аркалы мәлим эдерсиңиз.

Йүреклере йүрек сөзүн долдуран,
Дүр сөз билен дүнйә өзүн алдыран
Дүнйәниң ашыгы дүнйәден гитмез,
Дүнйәң ашыгыны дүнйә унутмаз.
Дүнйә дурдугыча дурар Пырагы...
Акыл сачар, сөхбет гурар Пырагы.

Гара Сейитлиев

МАГТЫМГУЛЫНЫҢ ӨВУТ-НЕСИХАТЛАРЫНДАН.

Эй яранлар, әр йигиди әр танар,
Намартлар ягшыны, писи нәбилсин.

* * *

Ага-беглер муханнесиң он мүңи
Мерт әхлиниң алты йүзүне дегмез.

* * *

Өйүне барсаңыз бир бинияЗЫң,—
Йүз тутсаң, гысылар, көңли дар болар.

* * *

Эй, яранлар, мерт йигитден мерт дөрәр,
Качан турды—намарт оглы мерт олды.

* * *

Мерт болар мен дийсең, мерде хемра бол!
Намарт мерди гөрсе, амана гелер!

* * *

Мерт йигит мерт әрден өнер,
Намарт асыл-ха мерт болмаз.

Гурдуң гөзүнде от янар,
Шагал-тилкилер гурт болмаз.

* * *

Мерт йигитлер гылыҗына даянар,
Намарт тута билмез голда чөп болса.

* * *

Досты гарып дүшсе, мертлер меҗнундыр,
Намарт дост ислемез, ашдан айрылса.

* * *

Гүрбеден шир олмаз, гөхерт нер олмаз,
Хер даш гөвхер олмаз, мисден зер олмаз,
«Әр мен» диен хер бивечден әр олмаз,
Гайраты, намысы, ары герекдир.

* * *

Утанмаз адамдан намарт ягшыдыр,—
Ховатыр эйлейир, мәрекә бармаз.

* * *

Чын әрлер иблисиң ёлуна гитмез.

* * *

Бир ягшылык этсе адам бивежи,
Хер меҗлисде йүз ёл тиле гетирмиш.

* * *

Келпезе сыр айтсаң, ичде ятырмаз,
Сырдаш олма, йырак эйле өзүңни.

* * *

Намарт аман эйләр гиҗе гарадан,
Ашда батыр, бак, дестерхан өртенер.

* * *

Дүнйә малын берсең намартлар доймаз,
Намарт маслахаты, геңеши сөймез.

* * *

Бедасылда акыл болса дерт болмаз,
Мүң тилки йыгылса еке гурт болмаз.
Намарт киши тә өлгенчә мерт болмаз,
Тарып эйләп оны өвмек биләни.

* * *

Мерт чыкар мыхмана гүлер йүз билен,
Намарт өзүн гизләр мыхман ёлукса.

* * *

Намарда йүз урсаң ишиң гайырмаз,
Итден сүек ислән бир зат айырмаз.
Тилки узын гүнде өзүн доюрмаз,
Егдир, ач хем болса, шире йүз урсаң.

* * *

Намарт көпрүсинден өлсем гечмез мен,
Кервен болсам, халал ишден гачмаз мен,
Элинден бир кәсе шерап ичмез мен,
Саг элим сол эле мәтәч эйлеме!

* * *

Горкма намартларың көп дийп санындан,
Гара гөрсе, бары гечер җанындан.

* * *

Намарт ичде сыр сакламаз.

* * *

Намарт батыр олмаз җедел шерт биле.

* * *

Муханнесиң хергиз болмаз көңли сап.

* * *

Герче дилде дост хем болса шанында,
Бир ит билип, агач сакла янында.
Бир гүн болар, ыллат гояр җанында,
Өмрүнде уграшып гезсең шум биле.

* * *

Сөз манысын аңмаз адам,
Бир гуйруксыз ите меңзәр.

* * *

Аз ийип, аз уклап, ене аз сөзле,
Көп сөз ахыр ил ичинде хар эйләр.

* * *

Акыл болсаң, сөз айтмагыл,
Нобат берилмеген ерде.

* * *

Кер билен хылват сөз гурма,
Ёла гирме көр биләни.

* * *

Дүнйә сөзи меңзәр дузсуз тагама,
Сөз ичинде гелин-гыз хем болмаса.

* * *

Акыллы аз гүрләр, горкар тилинден,
Намарт айып гөзләр доган илинден,
Билбил жыда дүшсе гызыл гүлүнден,
Гүлүн арзув эйләр, асала гонмаз.

* * *

Магтымгулы, догры сөйле,
Өмрүң гелип, гечер бейле.
Зынхар, яшулыңы сыла,
Баш гөре гирмезден бурун.

* * *

Үмсүм отур, халк ичинде сөзлеме,
Сөзләр болсаң, сөз аслына ет ягшы.

* * *

Сөзләбилсең ягшы сөзле,
Халк яманың бизарыдыр.

* * *

Гымматың гачырма, еринде сөзле!

* * *

Киши сөзлемеен, сыры паш олмаз.

* * *

Магтымгулы, халкдан сырын гизлесе,
Дишини ушадың ялан сөзлесе.

* * *

Башың гөге, гөвсүң еле гөтерме,
Йүрекде ёк сөзи тиле гетирме.

* * *

Адам бардыр, бир сөз дийсең эшгәрдир,
Бардыр адам, хамын соянда айтмаз.

* * *

Узак ил ичинде гезмез ялан сөз.

* * *

Акыл йигит сөз башламаз «мен» билен.

* * *

Яланча таңрының душманы дийрлер,
Эмма жай еринде ялан ягшыдыр.

* * *

Бир яман сөз җана йылан дишидир,
Сокса, зәхри асан чыкмаз ининден.

* * *

Мәхекдир —сырыны гизлән,
Акылдыр —иш соңун гөзлән,
Гепин тапып, ягшы сөзлән,
Мисли дүр сечен ялыдыр.

* * *

Ягшы сөзе гулак салгыл.

* * *

Китап гөрен гуллар магныдан докдур.

* * *

Сөз биленлер билен сөзүн гизлемез.

* * *

Акылсыз яңра йигидиң
Илде гадыры аз болар.

* * *

Херне гелсе баша, тилинден гелер.

* * *

Неп алмаян киши сөзден, өвүтден,
Энайлыгы болмаз гуры сөвүтден.

* * *

Хер киши ким, сөз магныга дүшмәндир,
Бир дертлидир, оңа дерман душмандыр.

* * *

Сөзле, сөзүң яйылсын бу ягшы-яман ичре.

* * *

Яман дил—ёл йитирер,
Ягшы—рахмет гетирер.

* * *

Сөз ярасындан гачавер,
Тыг ярасы битер гидер.

* * *

Яланчыга бил багламак хебесдир,
Бир эхди-пейманда дурмаз, яранлар.

* * *

Адам ягшысы алымдыр,
Амал этмесе залымдыр.

* * *

Голдан гелен ягшы ишиң болмаса,
Көңүл ичре ягшы ниет ягшыдыр.

* * *

Ягшылыгы пис билмез,
Әр янында беллидир.
Гөрер гөзүң гымматы,
Көр янында беллидир.

* * *

Адамзат ягшыдыр гулман, периден.

* * *

Яланчыда егдир, галса ягшы ат.

* * *

Ягшы огулдан рахнет арыгы акар,
Лагнаткерде огул болды, болмады.

* * *

Ягшы гылык душманыңы дост эйләр,
Гылыгың бет болса ишиң жең болар.

* * *

Ягшы гүнлер көп хем болса, аз гөрнер,
Яман **гүнлер аз хем** болса, өтмез хич.

* * *

Оввал-а мал ягшы, малдан баш ягшы,
Баш дөвлетин тапан мала серетмез.
Догмадык огулдан доган ят ягшы,
Надан огул атасына серетмез.

* * *

Ягшылык тамасын этмәң,
Яманлык чыкмаян эрден.

* * *

Пис огулдан ягшыракдыр,
Пырагы, ягшы ат галсын.

* * *

Ягшы аял эле гелмез,
Надан ягшың гадрын билмез,
Аялсыза мыдар болмаз,
Дөнсең хәким Сүлеймана.

* * *

Ягшы ниет—сенден дилегим көпдүр,
Ажы сөзлер дилден чыкан бир окдур,
Доганың догана бахасы ёкдур,
Аганы иниге мәтәч эйлеме.

* * *

Ягшының көңлүнде кине аз болар.

* * *

Ягша дост көп, яман болсаң ёк гардаш.

* * *

Ягшылыгы умыт этме ямандан,
Болҗак оглан яшлыгындан беллидир.

* * *

Ягшыдан яман иш чыкса болар гең.

* * *

Ягшының гадрын ил билмез,
Ягшылар дашда беллидир.

* * *

Аклың болса ягшыларга хемдем бол,
Акмак өзүн надан билен яр эйләр.

* * *

Ягшы йигит ёл йитирмез.

* * *

Ягшы зат йитмесе гөзләп иделмез.

* * *

Бедевиң ягшысы ярыша болар,
Тойларда чапылар, байраклар алар,
Тапланмадык атлар тозанда галар,
Үстүне салынан жулдан не пейда.

* * *

Гелене гаршы чык, болса межалың,
Ягшы тутавергил ниетиң-пәлиң,

* * *

Яман тил янында зәхри көп йылан
Чакса-да, бир чыбын чаканча болмаз.

* * *

Җаханда яман ишдир,
Гуры гелип, бош гитмек.

* * *

Хергиз яман билен биле болмаңлар,
Ойнайып гүлүбан биле иймәңлер,
Көсти етер бир гүн, яман диймәңлер,
Гуда-гайын болуп, беладаш болман.

* * *

Хемра кылма көңли гара, яманы,
Сырыңы паш эйләп дивана гелер.

* * *

Яман гылык досты душман кыладыр.

* * *

Гачып гутулмага унар,
Бир яман гоңша душ болан.

* * *

Яманың зыяны илине етер,
Наданың пейдасы өзүне дегмез.

* * *

Дүнйәниң ягшы-яманын
Билейин дийсең өйленгин.

* * *

Агзы ала болан илиң
Дөвлети гачан ялыдыр.

* * *

Илинден айра дүшен,
Ах урар, или гөзләр.
Ёлундан айра дүшен,
Җәхт эдер, ёлы гөзләр.

* * *

Ил-гүни болмаса, шалар тагтдан дүшер гидер,
Салсаң ол нарга дарагтны, күл болар, бишер гидер.
Бозсаң ки ары хинин, дөвр эйлейип, үйшер гидер,
Өлсе гөз астыда овлак, гәбеси чишер **гидер.**

* * *

Магтымгулы, бу ватаны, сен терк кылыбан йөрмегил,
Хүйр-у пери, гулман-бешер, анча ки җананы бардыр.

* * *

Гел, көңүл, мен саңа өвүт берейин,
Ырак кылма гөрер гөзүң —илиңни!
Гымматын гачырма еринде сөзле,
Узатмагыл хер нәкесе тилиңни!

* * *

Сөзлегиң билениң тилден.
Билбил айра дүшсе гүлден,
Эшит адам, доган илден
Гайры мәхрибан юрт болмаз.

* * *

Дөвлет иле гелер болса,
Башдан — бурун озан гелер.
Дөвлет илден гидер болса,
Молла билен тозан гелер.

* * *

Ватандан айрылан аглар ызлашып.

* * *

Местана йөринчәң гайры юрдунда,
Өнүп-өсен өз юрдуңдан айрылма!

* * *

Зынахор сыламаз илин-юрдуны.

* * *

Ватандан даш дүшен истәр меканын.

* * *

Көңлүң истән ишлер чыкмаз,
Нан ягысы, кәрсиз әрден.

* * *

Адам бар, мүң түмен ийдирсең аздыр,
Бардыр адам иен наныңа дегмез.

* * *

Бир бидөвлет башдан догсаң,
Өйүңде ашы тапмар сен.

* * *

Бидөвлет ынанҗаң, кәсип кәйинҗең.
Бай халкы яңра бор, гарры өвүнҗең.

* * *

Миннетли аш аҗы болар зәхерден.

* * *

Йигит өзүн маглум эдер ишинде.

* * *

Алмаз гушлар ава чапмаз,
Хүнәрсиз өз сыртын япмаз,
Мәрекеде орун тапмаз,
Аклы-кемалы болмаса.

* * *

Акылсыз әрлер зер билен
Язылан бет хата меңзәр.

* * *

Гайрат — өтде, хая —гөзде.

* * *

Өзүн оңармаз адам
Хер етене сөз болар.

* * *

Сен дийме бирев эл герер,
Акыллар мунда иш гөрер,
Биакыллар хеңңам гурар,
Ашрет истэп рахат биле.

* * *

Бир акыл сахып кемалың голы бирлен иш тутан,
Ишини дашдан алар, терпендигинче хам олур.

* * *

Шада акыл болмаз, акмаклар башдан,
Көп хыял кыларлар дүйшлер ичинде.

* * *

Я башын бийр, я баш алар,
Гоч йигит ёлдаш үстүнде.

* * *

Гоч йигитде огул ёкдур,
Ожак йитип, юрт иңңилдэр.

* * *

Гонмак тэзе юрда ягшы,
Халы дүшек төрде ягшы,
Ол йигитлер гөрде ягшы,
Башы говгалы болмаса.

* * *

Ол йигитлер адам тилли хайвандыр,
Сөз аңмаса хем ыкрары болмаса.

* * *

Йигит (болан) растгуй герек, дүз герек.

* * *

Йигит болан йигит болмасын арсыз.

* * *

Кэмил гоч йигитлер хакыңы иймез.

* * *

Йигит герек мейдан ичре дик ола.

* * *

Йигитлик —эгленмез яздыр.

* * *

Мест олар сен, җахыллыкда җошар сен,
Билмез сен хер ише башың гошар сен,
Бир гүн болар, бир зулмата дүшер сен,
Башың билмез, гечер говгада белли.

* * *

Җана дегсе гаррылыгың зэхери,
Бозук болар көңүл-гөвде шэхери,
Элден гитсе йигитлигиң бахары,
Кувват гачар, дыз эгилер, бил галмаз.

* * *

Догама душ гелен гөгерер гүл дек,
Гүлүң мөвсүми дек дөвран тапылмаз.
Гахарымның аташы көйдүрер күл дек,
Күл орнундан гайдып бостан тапылмаз.

* * *

Ыхлас билен бир кэмилге гол берген,
Етер бир мензиле етмеен галмаз.

* * *

Эр янында гезсең эр дек болар сен.

* * *

Акыл кесмез, дүр ясалмаз уссатсыз.

* * *

Ене хас гөзелиң сыны,
Гөз билен гашда беллидир.

2 Заказ 4143

ТССР Дов. китапханасы
Государственная ... ССР
инв. № 37880₂

* * *

Тайындыр гелене аш билен нанын,
Чын кейваны сачагындан беллидир.

* * *

Эй, яранлар, ягшы ярың,
Гойны җеннет, гүле меңзәр.
Сөзлесе, дүрлер сачылар,
Диллери билбиле меңзәр.

* * *

Ики дилли лолы зенан,
Сыр ачсаң хайярлык эйләр.

* * *

Гоч йигидиң пис аялы
Җанына җеллат гөрүнер.

* * *

Пери хатын пис гөрүнер,
Бир сулкы сөймән йигиде.

* * *

Хелейиң яманы сырыны гизләр,
Догрыңы яшырып, яланың сөзләр.

* * *

Ики хатын, бир әр — үч аял болар.

* * *

Яман хатын ягшы йигде гыш болар.

* * *

Душ болсаң яман хатына,
Өмрүң өтер шер биләни.

* * *

Дүнйә долы хазна йыгсаң, не пейда?
Чын мал олдур — җайна берсең эл биле.

* * *

Ачда алгың, беге бергиң болмасын,
Иш мүшгүлдир, аңламаза душ гелсе.

* * *

Укуда ятса киши, маллар ки чашар бигуман,
Душадыр бөриге хер дем, галмая бири аман.

* * *

Мал гадырын билен адам,
Тутуп, розыгәрлик эйләр.

* * *

Малыны күйсеме беримсиз байың.

* * *

Гадырдан достуңдан йүзүң өврүме,
Барсаң депесине тәч эдер сени.
...Аралыкда бир шум ракып бар болса,
Ягшы достуң билен өч эдер сени.

* * *

Көңлүң тапан дост ёлунда җан бергил,
Ишиң недир сени диймез яр билен.

* * *

Гадыр биленден даш этме,
Нәгадыра ёлдаш этме.

* * *

Достлар-а, достум мениң ширин җандан сөйгүлидир.

* * *

Ёла гитсең, ёлдашыңы дүзетгил.

* * *

Зынхар, каст этмегил ийдигиң нана.

* * *

Бедасыл гөтермез бәш гүн меслиги,
Келпезә ютдурмаз аждар маслыгы,
Билгил, узак гитмез айы достлугы,
Гахры гелсе, депәң үзре даш дөкер.

* * *

Көңүл ачылар, җем болар,
Бир-бире ынсан ураша.

* * *

Дийдим: «Гөкден агыр, ерден мерт недир?
Дерядан бай недир, дашдан сахт недир?
Отдан якыжырак, буздан серд недир?
Зәхерден ажырак недир бу жана?»

Дийрлер: «Яман төхмет агыр асмандан,
Гахарсыз, ягшы сөз гиңдир жахандан,
Мынапыгың көңли сахт сеңистандан,
Әхли-каныг меңзәр бахры-уммана.

* * *

Бахыл тумшугыны тутар асмана,
Харамдан йыгылан тылла кән билен.

* * *

Шахлар адыл болмаз, даглар думансыз,
Чөллер гуртсуз галмаз, баглар — рейхансыз.

* * *

Саглыгың гадрыны билгил, хаста болмасдан бурун.
Хасталык шүкрүни кылгыл, тәки өлмесден бурун.
Дүз ерниң гадрыны билгил, деряга долмасдан бурун.
Гәмиде хүшгәр отургын, гирдаба гелмесден бурун.
Яшлыгың гадрыны билгил, тә уралмасдан бурун.

* * *

Дертдир бу жаның зиллети, саглык аның солтаныдыр.

* * *

Саглыга ёкдур ыгтыбар,
Тут мысал, мыхман эгленмез.

* * *

Ашыклыгың беласын чекмеен сызмак олмаз,
Высала доймак олмаз, хижрана дөзмек олмаз.

* * *

Ышк эсер этмесе янмаз чыраглар.

* * *

Хер гөзелде бир айып бар, он ики сына орнуда,
Сүйде сиңе назар салсаң, ичерсинде ганы бардыр.

* * *

Йигит көңүл сөенини алмаса,
Ынжалып, парахат ятып болмайыр.

* * *

Бир ышк дүшсе адам серне,
Укы гачар көңүл урна,
Ики сөйгүли бир-бирне
Якын олсун, даш олмасын!

* * *

Дүнйәсине долушман, огул-гыза булашман,
Не хөзирли гүнмүшдик болуп гитсек дивана.

* * *

Ики гәми тутдурмаз, бир яна назар эйле.

* * *

Өмрүң еле берме, азма ёлуңдан,
Агыртмагыл илиң-гүнүң гыбаткеш.

* * *

Гарныңы долдурма харам ныгматдан,
Тилиңи саклагыл дүрли гыбатдан.

* * *

Достларым, душман билиң, хер кимседе бардыр чилим,
Иле махбуб эйлемәң, бир лагнаты кәрдир чилим.

* * *

Ягшы-яман эден ишин «хак эдер»,
Нас атанлар галампурун чак эдер,
Акар дурар, үсти-башың пох эдер,
Сенден гачар деңи-душуң, нас атан.

* * *

Мәхнети тартар билиңлер, бең, чилимден нас яман,
Нас чекмеклик хас ямандыр зынаю гыбат-ялан.

* * *

Харың иши хардыр достлар,
Мүң магтасаң атча болмаз.

* * *

Гойна гардаш болмаз гуртдан.

* * *

Ит хем арыклыгын гурда билдирмез,
Элбетде, душмана сыясат ягшы.

* * *

Ит гүҗүги ата чекер.

* * *

Эшек көңли хошдур чох болса саман.

* * *

Гара гарганың перзенди
Гөзүне сурат гөрүнер.

* * *

Гурт биле кой мыдар этмез бир ойда.

* * *

Мубарызлар тута билмез өзүни,
Пил хем дурар багласалар гыл биле.

* * *

Бир ябы байракны аладыр чапмай,
Бир бедев гезмекде гайдып барадыр.

* * *

Өзүн билмез сег өзүне ит үйрдир.

* * *

Ат гарраса, галар тойдан-байракдан.

* * *

Ясхана еринде гүлмек ярашмаз.

* * *

Галса көңүл тапылмаз, чыкса бу җан дүнйәде.

* * *

Бу дем ганыматдыр, нәчүн билмер сен,
Чыкса дем, гирмеси гүман гөрүнер.

* * *

Ќиши сангыны кем эйләр тутан ишин рован гөрсе,
Соңун гөзләп, сагнып сөзләр, — хер ишинде зыян гөрсе,

* * *

Гелен аш дийип гелмез, туршутмагыл йүз,
Нана мәхтәч дәлдир, сөзе мыхмандыр.

* * *

Дахан ялңыз дүшсе, бир бармак тилсиз,
Не чәре эйлесин дишлер ичинде.

* * *

Әлем ичре адам гезмез, ат гезер.

* * *

Пеше бирлен пилни тутуп, бу пелек оюн кылар,
Пеше дийип агыртмагыл, җесетде җаны бардыр.

* * *

Чөлде ачлык мушакгатын гөрмеген,
Өйде ыссыг наның гадрын нәбилсин.

* * *

Тохум сал, орар сен, гелдиң бу җая,
Өмрүңни гечирме бихуда — зая.

* * *

Атылан ок дашдан гайтмаз.

* * *

Гарып, сен йыглама шир дек болар сен.

* * *

Бирев билен ашна болай дийсеңиз,
Оввал ыкрарында дурушын гөрүң.

* * *

Кишини кемсиден өзи нәкесдир

* * *

Дерт чекенлер дерт билер.

* * *

Дерт зыят болмаса дертли самрамаз.

* * *

Таяк бир дәлини ёла гетирмиш.

* * *

Яй чекенде догры гарап атмасаң,
Ол окуң нышанаң янына дегмез.

* * *

Гара дагдан гачар гыммат,
Сили, думаны болмаса.

* * *

Аяк, голсуз галып, майып дүшенден,
Гүлле дегип, алып гиден баш ягшы.

* * *

Гиевлере көңүл бермәң, —
Бир доган зүрятча болмаз.

* * *

Ыкбалың оянса, дөвлет яр болса,
Дага азы урсаң, дашы сындырар.
Тәлейиң терс гелсе, багтың шор болса,
Палуданың пери диши сындырар.

* * *

Этмегил хыянаты,
Ювутмагыл диянаты.

* * *

Кемаллык сөзүнден җан болар тәзе,
Биперваның шекли меңзәр доңуза,

* * *

Адамдан дүнйәде галса бир нышан,
Өчмез ады аның шол бунят илен.

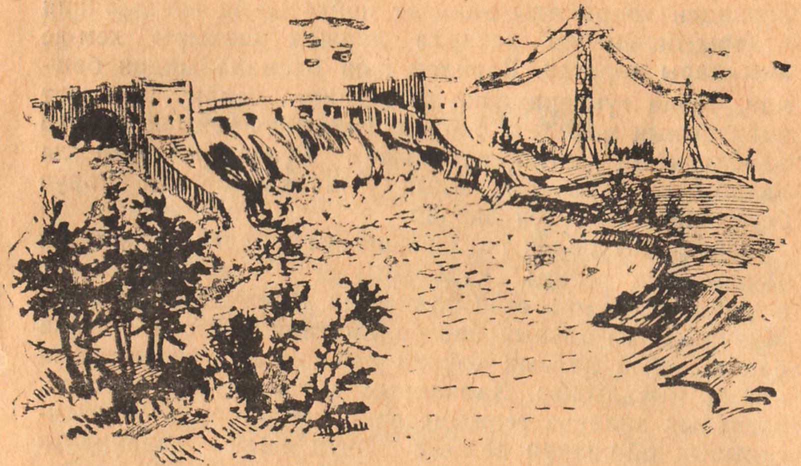

МАГТЫМГУЛЫ ХАКДА СӨЗ

ИЧИ-ДЕ ГӨЗЕЛ, ДАШЫ-ДА

Магтымгулының эсерлери... хем хәсиети, хем дашкы гөрнүши ажайып адам ялы бир затдыр.

Ө. Абдыллаев.

ӘХТИБАРЛЫ МАСЛАХАТЧЫ

Өзүмиң эдебиятчылык кәриме, өзүмиң йүрегимиң буйрушына гөрә, мен гүнешли үлкәни, ине, чәрьек асырдан бәри өвренип гелйәрин. Адамларың гылык-хәсиетлери, халкың дурмушы, медениети, тарыхы мени хайран галдыряр... Биз көп затлары өвренен-де болсак, гечмишиң, хатда шу гүнлериң хадысаларына хем чуң дүшүнмек үчин өвран-өвран Магтымгула йүзленйәрис. Биз хер сапар йүзлененимизде, ол бизиң үчин әхтибарлы маслахатчы, халыпа болуп дуряр.

А. Аборский.

МАГТЫМГУЛЫНЫҢ СӨЗЛЕРИ БИЛЕН...

Тарыхың өрән агыр ёлуны гечен халк өз җуммүшлеринден соңра ады адамзат пайхасының әпетлериниң атлары билен бир хатарда дурҗак шахыры хем-де акылдары дөретди. Вавилон даш басмаларындан башлап, бизиң гүнлеримизиң эсерлерине ченли адамзат пайхасының мивелери топланан ики йүз томлук «Дүнйә эдебиятының китапханасының» Гүндогар поэзиясы китабында Магтымгулының лирикасына гиң орун берлендиги төтәнден дәлдир.

Онуң ады билен багланышыклы тәзеден дөрейиш Гүндогарың гоңшы халкларының медениетлериниң өсүшине бахасына етип болмаҗак дережеде тәсир этди. Мунуң өзи өз одуның бир бөлеҗигини бейлеки халка багыш эдйән халкың өзүниң хас-да байлашяндыгының айдың мысалыдыр. Халкларың достлугы нетиҗесинде, доганлык диллере терҗимелериң нетиҗесинде Магтымгулының ой-пикири ве сеси онуң яшан дөврүндәки шөхратындан чәксиз өңе гечмек билен, көп эссе гүйчленди. Түркмен халкының гахрыманлары Магтымгулының сөзлери билен алдым-бердимли сөвешлере гирдилер. Чаганың дүнйә инен шатлыклы пурсатларыны шол сөзлер билен гаршыладылар ве адамың өлүминиң гамгынлыгына шол сөзлер билен агладылар, онуң тәсирли сетирлери ашыкларың йүреклерини җошгун билен гуршап алярды. Бизиң дөвүрдешлеримизиң ене-де бирнәчеси ынсанпервер, философ шахырың аҗайып сетирлериниң үсти билен өзлериниң кимдигине дүшүнер!

Ч. Айтматов.

ШАТЛЫК ВЕ ЫЛХАМ ЧЕШМЕСИ

Түркмен халкының гениаль оглуның эсерлерини терҗиме этмек маңа шахыр хөкмүнде улы дөредиҗилик шатлыгыны берди. Себәби хакыкы художник билен гатнашыкда болмак шатлыгың ве ылхамланмагың чешмесидир.

А. Аминзаде.

ХАЛКЫ ДӘПЛЕРЕ ЭЙЛЕНЕН

Магтымгулының гениси халкың иң оңат дәплерини өзүне сиңдирмек билен көп асырлык милли медениетиң

сахы топрагында өсүп етишди. Онуң поэзиясы сада адамлара, хайрың ве адалатлылыгың өчмез идеалларының гадырыны билйәнлериң хеммесине беллидир ве якындыр.

З. Ахмедов.

МАГТЫМГУЛЫДАН БАШЛАНЯР

Хут Магтымгулының дөредиҗилигинден башлап, түркмен эдебияты халк үчин ве халк хакындакы эдебият болды. Эдил гахрыманчылык эпосы болан «Гөроглының» түркмен фолькларыны халкара аренасына чыкарышы ялы, түркмен чепер эдебиятыны шу арена чыкаран бейик Магтымгулыдыр.

Н. Ашыров.

ҖАНЫ-ТЕНИ БИЛЕН

Магтымгулы түркмен топрагында җаны-тени билен хакыкаты гөзлән иң бейик адамдыр.

Ҡ. Байраммырадов.

ШАХЫРЫҢ МУКАДДЕСЛИГИ

Эдил ёмутларда болшы ялы гөклеңлерде хем Магтымгулының ядыгәрлиги дең дережеде хорматланыляр; шахыр оларың гөз өңүне гетирмелеринде ягшызада хөкмүнде яшаяр ве онуң гошгуларының белли-белли бөлеклери, строфалары дурмушда када өврүлен ёл гөркезиҗи шекилинде ят белленилйәр; кәбир бөлек шыгырлары болса өзара геплешиклерде дана сөзлер хөкмүнде уланыляр.

Ф. Бакулин.

МИЛЛИ ШАХЫР

...Гөклеңлерден болан Магтымгулы шахыр әхли түркменлер үчин, шол санда ставрополлылар үчин-де милли шахыр болды.

В. В. Бартольд.

БАШ МЕСЕЛЕСИ АДАМ

Литва эдебиятының классыгы К. Донелайтис ялы, ол хем өз дөредиҗилигинде адама ве онуң арзув-хыялларына меркези орун берди. Мунуң өзи бейик классыгың Литваның XVIII асырдакы реалистлери билен бир пикир-дуйгудадыгыны гөркезйәр.

А. Бауж.

АЙРАТЫН ЯКЫМЛЫЛЫК *

...Мистик-суфистик поэзиядан тапавутлылыкда, Магтымгулының дөреден образы — мунуң өзи бүтинлей ер адамсыдыр, фольклордан тапавутлылыкда болса-ол эртекилейин дәл-де, дурмушыдыр, реалдыр, йөнекей адам үчинем дүшнүклидир. Шу ерден хем Магтымгула бүтин халк ыкрары, оңа болан айратын сөйгүси сызылып чыкяр, мундан-да башга, онуң диңлейҗилериниң ве окыҗыларының гөз өңүне гетирмелеринде шахыр өз дөреден образы билен гатышып яшаяр. Магтымгулының айратын якымлылыгының сыры хем шундадыр.

И. С. Брагинский.

ЭГИРТ ГОШАНТ

Биз доганлык медениетлериң үммүлмез байлыгының эелеридирис. Бизиң эдебиятларымызың генҗи-хазынасына доганлык түркмен халкының бейик огулларының бири-түркмен эдебиятының классыгы Магтымгулы эгирт улы гошант гошды.

П. Бровка.

ГЫЗЫКЛЫ ГОЛЯЗМА

Закаспи областында Гаррыгаланың голайында түркменлериң арасында XVIII асырың белли түркмен шахыры Магтымгулының өз эли билен язан улы бир томлук голязмасы сакланыляр. Бу гызыклы эдеби ядыгәрликде хакыкы түркмен халк поэзиясының ажайып нусгаларына душ гелинйәр.

Магтымгулының эсерлери диңе Закаспи областында

дәл, эйсем, ол Арал деңзиниң кенарларында, гарагалпаклар арасында хем гиңден яйрап, өрән улы сөйгә эе болупдыр.

И. Беляев.

АЙДЫҢ АКЫЛ, ЙИТИ НАЗАР

Магтымгулының дөредиҗилигиниң белентлиги онуң айдың акылының, лачыныңкы ялы йити назарының халк дурмушына чуңңур аралашанлыгындадыр.

Ш. Бейшеналыев.

ГЫММАТ БАХА ДАШЛАРЫҢ БИРИ

Магтымгулы түркмениң поэзиясы гыммат баха дашларың бири болуп, ол бизиң заманамызда, тәзе йүзүгиң гашында гөзүңи гамашдырыҗы шөхлеси билен ловурдаяр.

Е. Э. Бертельс.

АҖАЙЫП ЭСЕРЛЕР

...Эмма хайсы-да болса бир багшының я-да Гөроглының, я-да Аманмолланың, я гаты оңат сөйүлйән Магтымгулының айдымларыны өзүниң ики тарлы тамдырасына гошуп айтмак түркмен үчин иң говы хезилликдир. Хамана, эдил кераматлы ялы гөрүлйән Магтымгулы түркменлериң гөклең уругындан болуп, сегсен йыл төвереги мундан өң арадан чыкыпдыр. Онуң биографиясы билен гатышдырылып айдылян роваятлара гаранда, ол Бухарада, Хывада болмадык хем болса, дүнйәниң әхли китапларыны, ылмыны говы билип, ажайып затлар дөредипдир, өрән оңат гошгулар языпдыр. Онуң китабы, курьандан соң, түркменлериң арасында узак вагтлап, икинҗи орны эелеҗекдир.

Магтымгулының эсерлериниң бизиң үчин гымматлылыгы онда түркмен дилиниң өрән сап нусгаларының барлыгындадыр. Бу хили нусгалары онуң ат-яраг хакында ве ш. м. темалара багышлап язан шыгырларында гөрмек боляр. Мунуң ялы ягдай гүндогар халкларының эдебиятында җуда сейрек душ гелйәр.

Той-томгуда я-да йөнекей үйшмеленде Магтымгулының айдымларындан айдян багшыны диңлемек миессер гелен пурсатлары мениң аңымда асла йитмеҗек тәсир галдырды. Биз Этрекдекә шонуң ялы багшыларың бири бизиң гапдалымызда өз чадырыны гурды. Гүнлерде бир гүн ол өзүниң дутары билен агшамара бизиңкә гелди. Аз вагтың ичинде яш етгинҗеклериң бир топары онуң дашыны гуршап аланы үчин хайсы-да болса гахрыманчылык хакындакы айдымларың бирини айтмалы болды. Ол илкибада дутарың тарына юваш ве салламлы какып, богазына салып хиңленмәге башлады, бу айдыма дәл-де хор чекйәне меңзейәрди. Эмма гызышандан соңра, дутарына өрән батлы какып, сеси өрән часлы чыкмага башлады. Тарыпы эдилйән сөвеш газаплашдыгысайын, багшының ве төверегиндәки диңлейҗилериң гитдикче рухлары барха гөтерилип башлады. Соңра яш чарвалар аграслык билен дем алып, телпеклерини ере урүп, гудуз ачан ялы сачларыны пенҗелэп, өз-өзлери билен сөвеше гирен ялы болдулар.

А. Вамбери.

ХАКЫКАТЫҢ ПОЭЗИЯСЫ

Магтымгулының поэзиясы-хыҗувы тайдан-да, иң ёкары дережедәки милли-ватанчылык дуйгусы меселесинде-де, доган юрдуң тарыпы хем-де яшан дөврүниң ягдайларыны умумылашдырмак бабатда-да хакыкатың поэзиясыдыр... Догрусы, Гүндогарың хич бир шахырында дөврүң образы (онуң социал манысында) Магтымгулының дөредиҗилигиндәки ялы баш орны эелемейәр. Эгер биз XVIII асыр Магтымгулысыны, айдалы, XVIII асырың рус классицизминиң векиллери билен деңешдирсек, биз диңе бир Магтымгулыда хөкман болаймалы эдеби-чепер айратынлыклары бада-бат гөрмек билен чәкленмән, эйсем, кәбир меселеде артыкмачлыгы хем гөрйәрис.

А. Гаҗыев.

РӨВШЕН ГЕЛҖЕГЕ ЫНАМ

Украинлер Магтымгулыны Тарас Шевченконың доганы хасабында гөрйәрлер. Себәби, өзлериниң халкларының белент айдымчыларына өврүлен ол икиси асырларың довамында гарындаш болуп гидипдирлер. Оларың хер хайсысы өз халкының иң тәзе эдебиятының башыны башлапдыр. Шол эдебиятлар, социализмиң шугласы саясында, бу гүнки гүн дийсең гүйчли, хемметараплайын өсен эдебиятлара өврүлди.

Дүнйә поэзиясының парлак йылдызларының хатарында ене бир парлак йылдызың ады ловурдады. Ол — хупбатлы, күлпетли заманада адамларың доганлыгыны васп эден, рөвшен гелҗеге ынам эден Магтымгулының ады.

О. Гончар.

ТҮРКМЕН ИЛИ САГ БОЛСУН!

Йүз гөрүлйән айна диңе айнаның бир бөлегидир. Йөне онда баглар, булут я-да гөзелиң йүзи гөрненде ол хас аҗайып боляр.

Мен диңе гошгуларың йөнекей терҗимечиси, йөне аҗайып шахырларың гошгулары мениң йүрек дамарымдан гечйәр, онда шекилленйәр. Мениң эсерлерини рус дилине гечирен шахырларым Магтымгулы, Зелили, Мәтәҗи ве бейлекилер үчин түркмен или саг болсун!

Н. Гребнев.

СӨЗ СУНГАТЫ — ДОСТЛУГЫҢ СИМВОЛЫ

Гадым вагтлардан бәри гүндогарда кервен ёлы җансыз чөллериң ве сәхраларың арасындакы яшайшың символы, сес-седасыз иңңән улы гиңишликлериң арасында адамларың арагатнашыгының символы болупды. Хәзирки вагтда сөз сунгаты халклары якынлашдырмагың белент ве хорматлы миссиясыны ерине етирйәр. Түркмен эдебиятының «кервени» Магтымгулының өз халкына весьет эден түйс генҗи хазынасы болан иңңән көп рухы гымматлыклары алып баряр.

О. Гукасян.

ПАРАСАТДАН ДОЛЫ СЕТИРЛЕР

Магтымгулының ады ятланан махалы мертебе, абрай, эдерменлик, сөйги, дурнуклылык, агзыбирлик сөз-

лери ядыңа дүшйәр. Магтымгулының парасатдан долы шахырана сетирлери хәли-шинди иң гызгалаңлы жеделлери чөзйәр. Әхли бейик шахырлар ялы, ол сөзүң гүйжи онуң шере гаршы гөрешиндедир, хакыкаты реал шекиллендирмегиндедир дийип хасап эдипдир.

К. Гурбаннепесов.

ТӘЗЕ ПАЙХАС

Новайыдан соң тәзе пайхас хем акыл эесиниң әлеме гелмеги үчин, Гүндогар догры үч асыр гарашды. Ол акылдары тарых мейданына чыкармак багты хем түркмен халкының, түркмен топрагының пайына дүшди...

Магтымгулының дөремеги билен Гүндогарың медениетинде, эдебиятында, философиясында тәзе бир эйям ачылды.

Г. Гурбансәхедов.

МАГТЫМГУЛЫДАН ӨВРЕНИПДИРЛЕР *

Бердак, Ажыныяз ялы шахырлар өзбек эдебиятының бинасыны тутужы Алышир Новайының хем-де түркмен поэзиясының классык шахыры Магтымгулының дөредижилик мирасыны өрән ягшы билипдирлер. Олар Магтымгулыдан шахырана чеперчилиги өвренипдирлер.

Н. Давкараев.

ТҮРКМЕН ЭДЕБИЯТЫНЫҢ ПАРЛАК ЙЫЛДЫЗЫ

Магтымгулы-Пырагы түркмен эдебиятының ин парлак йылдызларындан биридир. Магтымгулы түркмен эдеби дилиниң иң бейик уссадыдыр. Шыгыр дилиниң ве шыгыр формасының садалыгы, халк дилине якынлыгы, окыжылар көпчүлигине дүшнүкли болмагы Магтымгулының ады билен баглыдыр.

А. Дадашзаде.

ТӘСИРЛИ СӨЗЛЕР

Магтымгулы гылыжы сөз билен деңешдирипдир. Ол мүңлерче ве мүңлерче гезек мамладыр: онуң тәсирли сөзлери асырлар бойы сакланып галды. Хәзирки вагтда мен шол сөзлери Шекспириң өлмез-йитмез дөредижилиги билен, бейик украин кобзары Тарас Шевченконың дөредижилиги билен хаклы деңешдирип билерин.

И. Драч

ПИКИРДЕШЛЕР

Ватаның ыкбалы хакында чын йүрекден эҗир чекмекде түркмен классыгы Магтымгулы бейик венгер шахыры Шандор Петефә өрән якындыр, ол хем азатлыга ве хакыката чагырыпдыр. Олары бөлйән тарыхы мензиле гарамаздан, ики халкың гениллерини пикирдешлер дийип жеделсиз атландырмак болар. Бу болса бизи өңкүден-де якынлашдыряр.

Дярфош Эндре.

ТҮЙС ЙҮРЕКДЕН СЕСЛЕНИПДИР

Биз XVIII асыр түркмен хакыкатының йити социал зерурыет хөкмүнде өңе сүрен везипеси хакында гүррүң эдйәрис. Шейдайының дөредижилик назары бу везипеден соварак гечйәр. Диңе бир Шейдайы-да дәл. Андалып, Шабенде, Магрупы, Талыбы... Магтымгулының хемме дөвүрдешлери-де бу бабатда оңа тай гелип билмәндир. Элбетде, бизиң оларың умумы шахырана мирасының әхмиетини бирҗигем кемелтмек мейлимиз ёк. Йөне бу ерде бир зат әшгәр йүзе чыкяр. Түркмен халкының анык тарыхы пурсатының чашгынлыкдан, дагыныклыкдан нәдип чыкмалы, нәдип өз топрагың, өз юрдуң рахат хөзүрини гөрмели диен җана-җан, дервайыс совалына диңе Магтымгулы... түйс йүрекден сесленипдир.

Х. Дурдыев.

МАГТЫМГУЛЫНЫҢ ХАТЫРАСЫ ҮЧИН

Шу гүн сизиң милли гимниңизиң Магтымгулының хатырасына яңланандыгына мен айратын шатдырын.

Мунуң өзи, мениң дүшүнишимче, халк сөйгүсиниң ёкары дережедәки йүзе чыкмасыдыр. Эгер мен сазанда болан болсадым, шу балкона чыкардым-да, ол ерде дуруп, мен өз юрдумың милли гимнини хем Магтымгулының хатырасы үчин ерине етирердим.

Җемалетдин Алы.

ПАРАСАТ ЧЕШМЕСИ

Магтымгулының дөредиҗилиги түкениксиз шыпа берйән, дүнйә манысыны сачян парасат чешмесидир. Ол өлмез-йитмез пикирлериң ве асыллы адамкәрчиликли дуйгуларың генҗи-хазынасыдыр. Мен Магтымгулының гошгуларыны оканымда онуң ягты ядыгәрлигиниң өңүнде толгунман дуруп билмейәрин.

...Бейик түркмен шахыры Магтымгулының әлемгошар ялы өвүшгин атян, җуда бай, көптараплы дөредиҗилигине хер сапар сер саланымда... эсрейән деңзиң хайбатлы толкунларына дөз гелип, гая ялы болуп дуран шахыр мениң гөз өңүмде җанланяр. Онуң максада окгунлы, иңңән сазлашыклы поэзиясы кемсиз ачылан хошбой бәгүли ятладяр, якып-яндырып барян сувсуз чөлде, газаплы чөлде бейле бәгүлүң ненеңси гудрат билен кемала геленине хайранлар галярсың.

Земиниң дүрли халкларының диллеринде онуң гошгуларының овадан китап эдилип чыкарылҗакдыгына мен ынанярын.

М. Ибрагимов.

БАКЫЛЫГЫҢ ШАХЫРЫ

Магтымгулы, хакыкатдан-да, «Түркменистаның дилинден дүшмейәр», ол адамларың энчеме ве энчеме несиллериниң йүреклерине орнашды. Себәби ол бакылыгың шахырыдыр. Йүз йыллыклар геченден соң хем гениниң хер бир сөзи, ой-пикири, сетирлери онуң ичгин ой-пикирлерини, йүрегиниң ургусыны, дуйгусыны, онуң йүрек толгунмасыны бизиң гүнлеримизе ченли алып гелйәр. Ол диңе гечен эйям хакында пикир йөретмәге көмек этмек билен чәкленмән, эйсем, гелҗекки асырлара хем назар айламага мүмкинчилик берйәр. Халкың, онуң дилиниң, тарыхының ве медениетиниң өлмез-йитмез болшы ялы халкың гениси хем өлмез-йитмездир.

...Бир халкың җүммүшинден гелип чыкан гений бейлеки халклара хем өрән оңат мәлим боляр. Магтымгулы Түркменистанда яшады, онуң поэзиясы мәхрибан халкының ахлак сагдынлыгыны беян этди, эмма ол хәзирки вагтда хем түркменлериң ве русларың, украинлериң ве газакларың йүреклеринде—бизиң әхли халкларымызың йүреклеринде яшаяр.

Бейик юрдумызың дүрли ерлеринден Магтымгулының юбилейине гелен совет шахырлары болан биз онуң несиллеридирис хем-де Ватана ве поэзия болан сөйгүде догандырыс.

Е. Исаев.

ШАХЫРАНА ГҮЙЧ БИЛЕН

Доганлык түркмен халкының бейик шахыры Магтымгулының иң гуманистик идеялары улы шахырана гүйч билен халкың гөвнүне орнашдырып биленлиги үчин сөййәрин.

И. Исхак.

ЫЛМЫҢ ВЕ ПИКИРИҢ АКЫМЫ

Иң пугта сапак — җөвзалы Орта Азия гиңишликлериниң яшайыш артериясы болан бейик Амыдеря бизиң үлкелеримизи бирлешдирйәр. Эмма мунуң өзи сувуң җанлы акымы дәл-де, эйсем, цивилизацияның, ылмың, пикириң халкдан халка херекет эдишидир. Бу акым Рудакының пикирлерини, Җамының гошгуларыны, Ибн Синаның (Авиценнаның) чәксиз билимлерини умумы байлыга өврүрди. Бейик Магтымгулының поэзиясы хем хеммелере, шол санда тәҗиклере хем дегишлидир.

М. Қаноат.

ОНУҢ ЫКБАЛЫНЫ КЕСГИТЛӘН ЗАТ

Магтымгулы шахыр машгаласында догулды, бу болса онуң гелҗекки ыкбалыны кесгитлеҗек хайсыдыр бир салдамлы задың илкинҗи җарчысы болды.

Бу машгала гарыпды, онда чөрегиң гадырыны оңат билйәрдилер ве зәхмет чекмеги башарярдылар, бу болса икинҗи аламат болды. Оглан өсди, йигит чыкды, сөйди. Эмма онуң сөйгүлисини рехимсизлик билен гаңрып алдылар, оны шахсы багт хакындакы пикирден бакы айра салдылар. Ватаның аҗы такдыры болса шахыр хөкмүнде онуң ыкбалыны гутарныклы кесгитледи.

Л. Карелин.

ЯКЫН ХЕМ ЯКЫМЛЫ *

Эдил гениаль Пушкиниң, украин халкының бейик кобзары Шевченконың, Нызамының хем-де Руставелиниң, Саят Нованың ве Абояның дөредиҗилигиниң халкларың хеммесине якын хем якымлы болшы ялы, Магтымгулының җадылы дөредиҗилиги-де бизе якын хем якымлы.

Б. Карапетян.

ХАЛК АЛАДАСЫНА ЮГРУЛАН ЛИРИКА

Бейик Магтымгулы адамларың сада, ак йүрекли ве мәхирли гатнашыкда болмагыны арзув эдипдир. Онуң халк аладасына югрулан лирикасы шу гүнлер хем яшаяр ве бейик максада—хемметараплайын гөзел болҗак тәзе адамы тербиелэп етишдирмеклиге гуллук эдйәр.

Магтымгулы —диңе бир түркмен эдебиятының дәл, эйсем, көп миллетли совет эдебиятының-да классыгыдыр.

Л. Климович.

ЯЛКЫМЛЫ ШАХЫР

Магтымгулы XVIII асыр түркмен эдебиятында әгирт улы өзгериш дөредип, оны өң гөрүлмедик дереҗеде өсдүрен шахырдыр. Эдебияты халкылашдырмакда Магтымгулының эден хызматыны түркмен халкы улы миннетдарлык билен ятлаяр.

М. Көсәев.

ДҮНЙӘ ПОЭЗИЯСЫНЫҢ ЭЛЬБРУСЫ

Бизиң халкларымызың дәби боюнча иң белент затлар Эльбрус дагы билен деңешдирилйәр. Мен Магтымгулыны ве онуң поэзиясыны-да шол белент даг билен деңешдиресим гелйәр. Магтымгулыны биз диңе түркмен поэзиясының дәл-де, эйсем, дүнйә поэзиясының-да Эльбрусы хасаплаярыс.

...Пырагының кувватлы шахырана сесиниң яңы Кавказ җүлгелеринде ве голларында яңланяр. Аҗайып сетирлериң уссадының дөредиҗилиги диңе чуңңур милли сунгат интернационал сунгат болуп билҗекдигини ене-де бир гезек тассыклаяр. Магтымгулы адатдан дашары гүйч ве образлылык билен түркмен халкының—талантлы, азатлык сөйүҗи, буйсанчлы халкың түкениксиз дөредиҗилик гүйчлериниң символына өврүлди.

К. Кулыев.

РОВАЯТА ӨВРҮЛЕН ШАХСЫЕТ

Молла шахыр болан Дөвлетмәммет Азадының оглы Магтымгулы, XVIII асырың икинҗи ярымында түркменлер арасында шөхратланан хем-де бири-бирлери билен сыясы тайдан багланышыклы болмадык, дагынык түркмен тирелериниң хеммеси үчин дең дереҗеде гымматлы гөрүлйәр ве умумы милли шахыр хасапланяр. Түрки халкларың өзгесиниң мунуң ялы битеви милли шахыры ёк. Магтымгулының шахсыети барада эййәм көп санлы роваятлар айдыляр.

А. Е. Крымский.

ДӨРЕДИҖИЛИК МЕКДЕБИ

Магтымгулының эдеби дәплери бизиң шахырларымыз ве языҗыларымыз үчин дөредиҗилик мекдебидир. Магтымгулының хазынасы өрән байдыр. Хер бир зәхметсөер ве җаныпкеш совет шахыры ве языҗысы ол хазынадан өзүниң дөредиҗилиги үчин көп дүрли гымматлы затлар тапып билер.

А. Кекилов.

АЛТЫН ФОНД

Түркмен эдебиятының бейик классыгы Магтымгулы сөз базарында деллала айланып, маны бермекде бичимчә дөнүп ве гөзел шыгыр дүзмекде чепер йүвүрдиҗи ролуны ойнап, түркмен халкының гечмиши, гелҗеги ве бүтин дурмушы хакында дынувсыз пикир йөредип, өз асырдашына ве өзүнден соңкы гелҗеклере алтын фонд галдырды.

Б. Кербабаев.

ГАЙТАЛАП-ГАЙТАЛАП ОКАЯРЫС *

Хәзирки дөвүрде Магтымгулыны көп диллерде, онуң эзиз үлкесиниң чәклеринден дашарларда хем окаярлар. Биз , рус адамлары, хем оны чепер сөзүң Руставели, Нызамы, Новайы, өзүмизиң бейик Пушкинимиз ялы корифейлериң хатарында гоюп онуң ажайып шахырана сетирлерини гайталап-гайталап окаярыс.

Н. В. Лесючевский.

ДӨВРЕБАПЛЫК

Магтымгулы — түркмен халкының бейик оглы, түркменлериң өзлерини рухы тайдан дуймакларында, рухы өсүшинде, милли медениетинде тәзе дөври ачан бейик шахыр. Чуңңур демократизм, дөврүң прогрессив идеяларына йыкгын этмек, дуйгуларың гүйҗи, дуйгуларың беян эдилишиниң айдыңлыгы Магтымгулының эсерлерине бакылык берди.

Магтымгулы парахатлыгы, халкларың арасында достлугы үндәпдир. Онуң поэзиясының бу әхеңи болса дөвребап әхендир...

Магтымгулының юбилейи совет юрдуның медени дурмушында уллакан хем шатлыклы вакадыр, өз әхмиети тайындан әхлихалк вакасыдыр.

Г. Марков

МАГТЫМГУЛЫНЫҢ ГОШГУЛАРЫНДА... *

Магтымгулының гошгуларында онуң халкының йүреги бар. Оларда шахырың сөйгүси, гыйылмалары, пикирлери, хыҗувы, зәхмети арзув-умыды, рөвшен гелҗеге ынамы бар.

М. Миршекер.

БИЗЕМ ШӘРИК

Гадырлы доганлар! Бизиңем Магтымгула сиз билен билеликде шәрик болмага хакымыз бардыр. Хава, онуң диңе Бухарада оканы я-да Новайыдан өврененлиги үчин дәл, ёк, онуң үчин дәл. Онуң хут өзбек халкының хем гамыны иенлиги үчин биз өзүмизи оңа шәрикли хасап эдйәрис.

А. Мухтар.

ИКИ ШАХЫРЫҢ ИКИСИНИ-ДЕ *

Вагт гечдигисайын мен ики шахырың икисини-де— Магтымгулыны ве Пушкини—шейле бир сөйдүм, хатда оларсыз яшамагың өзи акыла сыгмаҗак бир зат болуп гөрүнди. Илки-илкилер. Магтымгулы кәте Пушкиниң гошгуларына дүшүнмәге көмек эдип, кәтелер хем өз җадылы хөкмүрованлыгына табынлыкда саклап, муңа белли дережеде пәсгелчилик дөреден болса, мениң аңымда дүнье хакдакы, йүрекдешлик үмсүмлиги догрусындакы «ылхамың нәзлилиги» бабатындакы, багта тешнелик барадакы дүшүнҗелер билен билеликде яшаян Пушкин маңа өз Пырагымыза хас чуңдан дүшүнмеги өвретди.

З. Мухаммедова.

ЗЕРГӘР

Магтымгулының чепер сөз мейданында гөркезен эдерменлиги хакыкы зергәриң эдерменлигидир. Совет халкы болса, шол зериң гадырыны билйән, оңа йүрекден уйян халкдыр.

А. Мырадов.

АКЛЫҢЫ ХАЙРАН ЭДЙӘР

Магтымгулы адамзады бехиштде хызмат эдип йөрен йигитлерден-гулманлардан, перилерден артык сай

яр. Адамзады олардан артык саймак агызда аңсат. Аслында вели, бүтин Гүндогар эдебиятың шол сан-да түркмен эдебиятының хем адамзат әхлини шол фантастики бехишдиң фантастики пери-пейкерлерине, хүйригулманларына имрикдирип гоян заманында, олары гөрүбем, эшидибем болмаян шахс дережесине етирен заманында Магтымгулының бейле ачышлыга, батырлыга хет этмегиниң өзи аклыңы хайран эдйәр.

С. Мырадов.

ХАЛК ПОЭЗИЯСЫНЫҢ ПӘЛВАНЫ

Түркмен классыкларының арасында Магтымгулының поэзиясы бичак бай халк парасаты билен тапавутлан-яр. Халк поэзиясының бу пәлванының эсерлерини оканыңда, шу үммүлмез алаңлыкларың ичинде шейле тапылгысыз зехинлериң дөрейәндигине хайран галяр-сың.

Г. Мәликов.

БЕЙИК СӨЗ ЁК БОЛМАЯР

Магтымгулы халк поэзиясының факелини белент тутды. Фанатиклер ве наданлар онуң голязмасының көп санлысыны ёк этдилер. Эмма олар диңе кагызы якдылар—бейик сөзи ёк этмек болмаз.

Наби Хазри

МАГТЫМГУЛЫ МЕНИҢ ХЕМ ШАХЫРЫМДЫР

Аслында, Магтымгулы мениң хем шахырымдыр. Мен шахыр хөкмүнде Магтымгулыдан көп затлары өв-ренйәрин. Магтымгулы мениң-де атамдыр, уссадым-дыр. Ол маңа ве мениң билен бирликде шу ерде болан энчеме шахырлара хем иң бейик зады, иң улы зады өвретди. Шахыр өзүниң хер бир шыгрыны халк дилинде язып, халкың азатлыгы хем өзбашдаклыгы угрунда сөвешипдир хем гөрешипдир. Шейле этмейән шахыр —шахыр хем дәлдир.

Назым Хикмет

ЯШЛЫК ХЫЖУВЫ БИЛЕН ЛОВУРДАЯР

Шахыр өзүниң «Нахана гелдиң» диен гошгусында йүз яшамагың хупбатлыдыгыны нытапдыр. Бу гүн болса Магтымгулының 225 яшы доляр, шейле-де бол-са онуң йүреги яшлык хыжувы билен ловурдаяр ве ол шейдип, хемише гүрсүлдәп дурар.

Нгуен Конг Хоан.

ӨВРЕНЕРЕ ЗАТ КӨП

Мен хенизе ченли шейле өзболушлы ве өзүниң дө-редижилиги билен шейле оригинал хәсиетли, шыгыр-лары чуң манылы шахыра аз душупдым. Оны әхли совет халкларына гиң мөчберде танатмак герек. Маг-тымгулының дөредижилигинде өвренере зат көп.

Л. И. Новиченко.

УЛЫ МЕКДЕП

Түркмен халкының бейик шахыры Магтымгулы-ның гызыла гаплаймалы эсерлери татар окыжысына бизиң өз эне дилимизе терҗимеси аркалы өрән якын-дан танышдыр. Биз, татар языҗылары, Магтымгулы-ны терҗиме этмек билен, шахырана уссатлыгың мек-дебини гечдик, ол бизе парасатлы пикир йөретмеги, бай образлылыгы, мазмунын айдың, дүрс болмагыны, халк дилине даяныл, гысга сөзлер билен чуң маны бермеги өвредйәр. Халк билен ве халк үчин дөредйәнлере бу мекдепде окамак улы багтдыр.

З. Нуры

ОНУҢ АДЫНЫ ХЕММЕЛЕР БИЛЙӘР*

Бизде ажайып түркмен шахырының адыны я гошгу-ларыны билмейән не гаррыдан, не яшдан, екеже ада-мам ёк.

М. Нурмухаммедов

АҖАЙЫП ЭДЕБИЯТ

Түркменлериң классыкы эдебияты Гүндогарың бейик эдебиятының пудагыдыр. Бу ажайып эдебиятда— диңе Магтымгулының адыны тутмаклык-да етерликдир.

Ю. Олёша.

ХЫҖУВЛЫ СЕС *

Магтымгулының бүтин өмри ве дөредиҗилиги онуң өз халкына болан гуманизме ве сөйгә югрулыпдыр. Сада зәхметкеш хесретлери билен бейик ватанчы шахырың йүрегини авадыпдыр. Шонуң үчинем ол өзүниң дүнйә поэзиясының хакыкы гөвхери болан ажайып эсерлеринде халкы бирлиге, азатлык ве өзбашдаклык угрундакы гөреше, ягты гелҗеге хыҗувлылык билен чагырыпдыр.

Мүңлерче ве мүңлерче зәхмет адамларының ислег--умытларыны аңладан бейик Магтымгулының арзувы бүтин дүнйәде, шол санда мениң ватанымың гүнортасында хем дурмуша гечирилйәр.

Пак Ун Гер.

ИЛКИНҖИ ОКАН КИТАБЫМ

Мениң соватлы болуп, илкинҗи окан китабым Магтымгулы. Мен онуң негабир гошгусы болмаса, көпүсини ятдан билйәрин. Өзүм башардыгымча Магтымгулының дилинде язярын. Чүнки ол бизиң бейик уссадымыз.

Н. Помма.

ДУРЫ АКЫЛ *

Магтымгулы зор реалист. Ол өз дөврүниң хакыкатына дуры акыл назарыны салмак билен чәкленмейәр, онуң гелҗек хакындакы арзув-хыяллары хем өрән реал ве дуры акылда айланан арзув-хыяллар, гөйә онда бир адамда, өңден гөрүҗи шахырың ве өз ислейән задыны оңат билйән, өз максатларыны амала ашырма-

га эрҗел чалышян практик ишгәриң укыбы бирлешен ялы гөрүнйәр.

Л. Первомайский

МАГТЫМГУЛЫНЫ СӨЙМӘН БОЛАНОК *

Бизиң яшларымыз хем Магтымгулының дөредиҗилигини ичгин өвренип, хас ажайып, рухы тайдан хас бай болуп етишйәрлер, адатда, бейик поэзия билен душушыланда хемише-де шейле боляр. Магтымгулыны сөймән боланок: себәби, онуң билен екеҗе душушык— онуң еке гошгусыны окамагың өзи-де етерлик, онсоң тәзе душушыга гарашыбер, чүнки шонуң ялы хер гезекки душушык—мунуң өзи хемише тәзе ве шатлыклы ачышдыр.

Ф. Я. Рокпельнис.

НУСГА

Магтымгулының поэзиясы гражданлык, ватанчылык ве сөйги лирикасының өлмез-йитмез нусгалары болуп дуряр. Хәзирки заманың языҗылары ондан өвренмекден, Ватана ве халка онуң асыллы хызматы билен өз ишлерини ве ой-пикирлерини деңлешдирмекден ядамаярлар.

С. Рустем.

ГЕЧМИШИ ВЕ ШУ ГҮНИ БАГЛАНЫШДЫРЯН ПОЭЗИЯ

Шахыр билен таншанында шол шахыры дөреден халкың калбы билен таныш болярсың. Хала Магтымгулыны ока, хала Физулыны; хала Новайыны ока, хала Руставелини; хала Абайы ока, хала Пушкини,—сен барыбир, шол шахыры дөреден халкың калбыны аңсатлык билен аңярсың. Поэзия дийилйән зат ол я бу халкың хәзирки дурмушы билен гечмишини багланышдырмага хемме затдан бетер ярдам эдйәр. Гечмишиң шахырларыны оканымызда, биз шол шахырлары дөреден халкың дурмушының пульсуны, шол халкың алып баран гөрешини ве идеалларыны гөз өңүне гетирип

билйәрис. Бейик түркмен шахыры Магтымгулы өз халкының арзув-ислеглерини өкделик билен беян этмеги башаран поэзия пәлванларының биридир.

Р. Рза.

КҮЛЛИ ТҮРКМЕНИҢ ХАЛЫПАСЫ

Гөклең уругының геркез тиресинден болан Магтымгулы күлли түркмениң халыпасыдыр.

А. Н. Самойлович.

ТУТУШ ГҮНДОГАРА ЯЙРАН ШЫГЫРЛАР

Түркмен халкы шахырың яшан дөврүнде учдантутма диен ялы бисоват болупдыр. Эмма Магтымгулының гошгулары ве айдымлары оба окыжыларына шейле бир дүшнүкли болуп, олары сөзме-сөз ят бекләпдирлер ве чагаларының-да етишенлеринден соң, иң бир бейик милли эмләк хасаплап, онуң гошгуларыны эдил шонуң ялы сөзме-сөз ят тутмаклары үчин чалшыпдырлар... Онуң гошгулары тутуш Гүндогара яйрапдыр. Олар бейлеки дөвлетлериң түркмен халкына болан хормат-хатырасыны артдырыпдырлар...

П. Скосырев.

ОҢА ТАЙ ГЕЛИП БИЛҖЕК ШАХЫР ЁК *

Хакыкаты өз ичине алшы, шөхлелендирилен дурмуш хадысаларының герими боюнча түркмен поэзиясында Магтымгула тай гелип билҗек шахыр ёкдур.

И. Сосонкин.

ОЛ ХИНДИСТАНЫ ГӨРМЕГИ АРЗУВ ЭДИПДИР

Магтымгулы өз эсерлеринде Хиндистаны ятлапдыр. Шахыр: «Узак думанларың аңырсында Хиндистан бар» дийип айдыпдыр. Ол Хиндистаны арзув эдипдир, шоңа гөрә-де түркмен халкы шахырың юбилейини беллейән вагты хинди журналистлериниң хем бу ерде сизиң билен

биле болмагы кануналайыкдыр. Биз эййәм үч гүн бәри журналистлер союзының мыхманлары хөкмүнде бу ерде болярыс, дабаралар бизде өчмеҗек тәсир галдырды. Өз вагтында бизиң лидерлеримиз Ашгабада гелип гөрүпдилер, оларың арасында Җавахарлал Неру ве Индира Ганди бар. Нерувың атасы, Магтымгулы ялы Хывада медреседе окапдыр. Бир сөз билен айдыланда, бизиң гатнашыкларымызың гадымы дәби бар.

Субхи Рабат Бхаттачария.

ҖУҢҢУР ГУЮДАН СУВ АЛСАҢ...

Магтымгулының эсерлерини окадыгыңсайы оларың мазмунының дүйплүдигине, барха гүйҗейәндигине гең галярсың. Җуңңур гуюдан сув алсаң, эртеси ене-де онуң өвези доляр. Бу ерде-де эдил шонуң ялы...

Б. Сейтәков.

УССАТЛЫГЫҢ БЕЛЕНТ ГЕРШИ

Поэзия ве эдебият уссатлыгының белент геришлериниң арасында Магтымгулының дөредиҗилигиниң белентлиги, буйсанчлы ховаланып дур. Магтымгулыны багыш эден бу үлкәниң өңүнде белорусча башымы эгйәрин.

М. Танк.

ЛЕЗЗЕТИ ЭГСИЛМЕЙӘР

Магтымгулының поэзиясы адам йүрегиниң инче тарларына какян непислиги, эстетик леззетиниң эгсилмезлиги идея-мазмунының халкың дурмушындан сызып чыканлыгы, гысга метафоралар аркалы адам хәсиетиниң көптараплы ачылянлыгы билен өзүне есир эдйәр.

Х. Таңрыбердиев.

ТЕРҖИМЕЧИНИҢ НАЗАРЫ

Магтымгулының гошгуларыны терҗиме этмәге башланымда, мен шахыры өз дөврүниң ягдайларында гөзүмиң өңүне гетирмәге сынанышдым.

Лермонтовың шыгырларының хыжувлылыгыны, Державиниң эсерлериндәки дабара-тантананы, Тютчевиң гошгуларындакы чуңңурлыгы, Пушкиниң поэзиясының хеңдарлыгыны башга диллерде нәхили берип болар? Бу элементлериң хеммеси-де, белли дережеде Магтымгулының поэзиясында бар ахыры! Магтымгулының дөредижилиги бир гошгусында болмаса-да, бейлеки гошгусында, йыл ве ёл алыслыгына гарамаздан, ёкарда саналып гечилен шахырларың дөредижиликлери билен утгашяр. Рус поэзиясының оңат дәплери, онуң халкылыгы, ватанчылыгы... Магтымгулының поэзиясына-да махсус сыпатлардыр.

А. Тарковский.

ТАРЫХЧЫ АДАМА-ДА ЕТДИРМЕЖЕК УССАТЛЫК

Магтымгулының нәхили өмүр сүрүп өтендигини жикме-жик гөз өңүне гетирмек хәзир кын. Биз ол барада көп затлары билемизок, йөне чак эдйәрис. Эмма биз онуң шыгырларыны окаярыс, буларда шахыр бизе өз дөври хакында тарыхчы адама-да башартмажак уссатлык билен гүррүң берйәр.

Н. Тихонов.

ХАКЫКАТА КАСАМ ИЧЕН ШАХЫР *

Магтымгулы хакыката гуллук этмәге оңа мәкәм касам ичен ве өмрүниң ахырына ченли хакыката вепалы болан шахырдыр. Магтымгулы хакыкаты чын йүрекден сөйүпдир ве онуң үчин өзүндәки әгирт улы шахырана талантың әхли гүйжи билен гөрешипдир.

П. Тычына.

ПАРАХАТЧЫЛЫГА ЧАГЫРЫШ

Бейик Магтымгулының 250 йыллыгына багышланан юбилей дабаралары гүнлеринде түркмен топрагында болянлыгыма гуванярын. Бизиң юрдумызда онуң дөредижилигини билйәрлер ве сөййәрлер. Пырагының

гошгулары доганлыга ве достлуга, парахатчылыга ве агзыбирлиге чагыряр.

Туфани Ковун.

ЭБЕДИЛИК

Магтымгулының эсерлери түркмен халкының дурмушындакы тутуш бир тарыхы дөври хайран галдырыжы чепер гөзеллик билен, эбедилик, өлмез-йитмез шахыраналык билен шөхлелендирди хем-де халкың бәхбитлерини өз заманасы үчин өңде барыжы идеалла нукдай назарындан билдирди, ол озалы билен, шонуң үчин гымматлыдыр.

Ш. Тәшлиев.

МАГТЫМГУЛЫНЫ ОКАЯРЫС ВЕ ОНУҢ ГОШГУЛАРЫНЫ АЙДЫМ ЭДИП АЙДЯРЫС

Түркмен диенимде өзбек Новайысының ялынлы газалларыны Магтымгулының сөзлери ялы эй гөрүп, йүреклеринде оңа чуңңур орун берен адамлар гөз өңүнде жанланяр. Биз хем Магтымгулыны, Кеминәни, Зелилини гөр, нәхили сөйүп окаярыс, оларың йүреклеринден сызылып чыкан ажайып гошгуларыны айдым эдип айдярыс.

Уйгун.

ӘХЛИ ТҮРКМЕНИҢ ШАХЫРЫ

Хывадакы бейлеки ядыгәрликлериң арасында белли медреселерден хасапланян «Ширгазы» медресесине середип гөрдүм. Роваятлара гөрә, бу медреседе әхли түркменлериң шахыры Магтымгулы окапдыр. Мен: «Бу медресәниң умумы жайының бир бөлегинде хем Магтымгулы яшапдыр» дийлен хүжрәниң-де гапы тарапындан суратыны алдым.

В. Успенский.

ЭДЕБИ БАГЛАНЫШЫКЛАРЫҢ САКАСЫНДА

Мундан бирентек онларча йыл озал Волганың орта акымында Магтымгулы шахыры танаярдылар ве

сөййәрдилер. 1868-нҗи йылда онуң эсерлери бу ерде илкинҗи гезек чапдан чыкды. Шондан бәри Совет Татарыстаның Түркменистан билен эдеби арагатнашыклары пугталаняр. Бу арагатнашыкларың дүйбүни тутан бейик Пырагы өз дөврүниң совалларына сап йүрекден ве парасатлы җогап берди.

Р. Файзуллин.

ТҮРКМЕН ДУРМУШЫНЫҢ АЙНАСЫ *

Магтымгулының поэзиясы бизиң үчин гымматлыдыр, себәби түркмен халкының яшайшыны, дурмушыны, арзув-умытларыны онуң җадылы сетирлери ве образлары аркалы билдик, онуң гечен агыр дурмуш ёлуна, эзиҗилере ве талаңчылара гаршы алып баран гайдувсыз гөрешине шол сетирлер аркалы гөз етирдик. Өз халкының хасратының ве бегенҗиниң айдымчысы боланлыгы үчин, олар билен әхли дуйгусыны деӊ пайлашанлыгы үчин, халкың ички дүнйәсине аралашмагы башаранлыгы ве ол хакда ватанча махсус җошгунда шыгырлар дүзенлиги үчин биз Магтымгулыны сөйдүк.

Магтымгулының ады гүндогар поэзиясының Рудакы, Нызамы, Новайы, Саады ялы корифейлериниң атлары билен бир хатарда тутуляр.

Х. Хавпачаев.

МЕНИҢ ДӨРЕДИҖИЛИГИМИҢ БАШ ТЕМАСЫ

Магтымгулы мениң дөредиҗилик дүнйәме берк орнашды. Ондан бәри бир адамың ярпы өмри гечди. Мен Магтымгула телим сапар доландым. Хер сапар хем ол менде тәзе дуйгы, тәзе ылхам дөредйәрди. Мен шу гүнлер хем Магтымгулы билен яшаярын. Ол мениң дөредиҗилигимиң баш темасына өврүлди.

А. Хажыев.

ГЫЗЫЛА МЕҢЗЕШ

Гызыл көнелмейәр, вагт гечени билен я-да ода-сува дүшени билен онуң гымматы хем гачанок. Магтымгулының гошгулары хем гызыла меңзейәр. Үстүнден тас ики

асыр гечсе-де бейик шахырың гошгулары өз гымматыны гачыранок, улы-кичи Магтымгулының гошгуларыны окап леззет аляр.

А. Хайыдов

ГӨРЕШИҢ ХЫЗМАТЫНДА *

Халкларың рухы гүйҗүниң хеммеси, шол санда гемишиң олар тарапындан дөредилен рухы байлыклары-да социал прогрес угрундакы гөрешиң хызматында гойландыр. Сизиң бейик шахырыңыз Магтымгулының дөредиҗилиги хем шоңа гуллук эдйәр.

Халед-Эс-Салам

ТУТУШ ХАЛКЫҢ ХЕМАЯТКӘРИ

Зулматлы асырда адамларың адамкәрчиликли, халкың багтлы болмагы үчин Магтымгулы ялы он ики сүңңи билен диш-дырнак болуп сөвешен, адалатың угрунда Магтымгулы ялы чарпуран, илиң агысына Магтымгулы ялы багрыны паралап аглан башга бир сахаваткердәни тапмак кын...

Магтымгулы калба тәсир эдйәнлерден дәл, калба хәкимлик эдйәнлерден, ол голдава мәтәчлерден дәл, өзи тутуш халкы голдап билйәнлерден, шөхратың дашында пелесаң какянлардан дәл, өзи шөхраты ярадянлардан.

Ай билен Гүне, асмана хем-де йылдызлара көнелме ёк. Магтымгула-да көнелме ёк.

Б. Худайназаров

ТҮРКМЕН ДИЛИНИҢ БАЙЛЫКЛАРЫНА ЭСАСЛАНЫП...

...Арап-парс диллери дөвлет дили хөкмүнде өңе сүрүлйән вагтында, Магтымгулының түркмен дилини долы суратда пейдаланып, шол дилде чепер эсерлер дөретмеги, түркмен дилини голдамагы өрән улы әхмиете эе болан затларың биридир.

Магтымгулы өзүнден өң довам эдип гелен эдебиятың

дилини халк дилине якынлашдырмакда, түркмен дилинде болан халк дилиниң стилини эдебиятда гиңелтмекде бирентек ишлер эдипдир. Шу меселеде ол түркмен дилиниң байлыкларына теоретики тайдан эсасланып, ол меселәни иш йүзүнде гөркезмеги хем башарыпдыр. Ол түркмен эдебиятында дил меселесинде гөрелде гөркезипдир.

М. Хыдыров

БЕЙИК ГРАЖДАНЛЫК ЭДЕРМЕНЛИГИ

Магтымгулының эдерменлиги өз эсерлериндәки прогрессив идеялары шахырың түркмен халкының тарыхында болан иң бир гайгылы дөвүрлериниң биринде, орта асырың ызагалаклык, суссупеслик, дагыныклык, тиребазлык, гөрлүп-эшдилмедик гедайлык, тозмаклык ве гарып-дайханларың сыясы тайдан хак-хукуксызлык шертлеринде вагыз-несихат эденлигиндедир. Ине, шонуң үчинем хөкүм сүрйән дүзгүнлере гаршы чыкыш эдип, эксплуатирленйән көпчүлиги горан Магтымгулының дөредиҗилигине биз бейик гражданлык эдерменлиги хөкмүнде баха берйәрис.

Г. О. Чарыев.

ОРТА АЗИЯ СӘХРАЛАРЫНЫҢ ДАНЬКОСЫ

Магтымгулы түркмен халкының гениси, бейик гуманист шахырдыр. Оны дүнйә эдебиятының гайталанмаҗак хадысасы, Орта Азия сәхраларының Данькосы, бизиң этрапларымызың шахырларының иң зехинлиси хасапламак болар.

Ы. Юсупов.

ТАРЫХЫҢ ҖУММҮШИНДЕ

Шахыры гуршап алан гедайчылык, хукуксызлык, барлылар сынпы тарапындан эзилиш-буларың хеммеси онуң гошгуларында өз беяныны тапды. Бейик Магтымгулының сеси бизиң тарыхымызың җуммүшлериндәки гиңишликлерде яңланяр.

К. Яшен.

АКЫЛДАРА БАГЫШЛАНАН ШЫГЫРЛАР

Хасан Илсөер
(азербайҗан шахыры)

МАГТЫМГУЛА

Гездиң өз үлкәңи, Хинди, Эйраны,
Дикдиң назарыңы алыс ерлере.
Гездиң Ырак, Түркүстаны, Муганы,
Адалат гөзледиң — тапмадың зерре.

Өтүрсипсиң ай-йыллары ойланып,
Гелмәндир гарашан аҗап эйямың...
Шол эйямда, ине, мыхман гелдим мен,
Эй, бейик акылдар, сес бер, сен бармың?

Гездим дагларыңы, чемен, чөлүңи,
Гүллере гарк боляр җуван Ашгабат.
Ҳайран этди, деря, каналлар мени,
Йне, шудур ажап эйям, эй, уссат!

Арзув этдиң өз илиңе азатлык —
Шонуң үчин баряң хер дем бейгелип.
Хер гүнде пайлаяр гелене шатлык
Проспект угрундакы хейкелиң...

Салам саңа Азербайҗан илинден —
Бизиң хер өймүзде эзиз мыхман сен.
Шыгырларың гезйәр доган дилинде,
Дүнье гезен иң бир бейик дессан сен!

Олег Лойка

(белорус шахыры)

ПЫРАГЫНЫҢ ХЕЙКЕЛИ

Пайхас барын җемләп серде,
Сөзүң шасы, сөзүң тәҗи,
Эләп отыр гиң галбарда
Харпыгындан сайлап чәҗи.

Док дәнелер шинелейәр,
Халк калбының җүммүшинде.
Онсоң бирден бахар гелйәр,
Кырк чилләниң доң гышында.

Йылдыз ялы йити гөзи,
Сүйнүп гитмез йылдыз ялы.
Себәби ол — халкың өзи,
Халкың сөзи, халкың аңы.

Ортасында Ашгабадың,
Довам эдип ажап кесбин,
Ёнуп отыр мермер дашы,
Ясап отыр ынсан кешбин.

Галы Орманов

(газак шахыры)

МАГТЫМГУЛЫНЫҢ МЕКАНЫНДА

Җадылы Соңудаг, соңсуз Соңудаг,
Бир гүн дәл, сени мыдам сөерин.
Сенден җуда алысларда болсам-да,
Дашдан бина болан айдым диерин.

Даш уссасы, белки, шейле сүннәләп,
Пирамидалар дей овадан ясан.
Билсин: көп затлары йитирйәндигин,
Бу ерлере гелип гөрмедик ынсан!

Мүң өвшүнли дашлар мүң дүрли гүл дей,
Баш айлаяр дөнүп әлемгошара.
Мүң асырлаң сыры гизленип ятыр,
Сең сыналарында язу-гышына.

Соңудагда сада адамлар билен
Яшап гечен Магтымгулы-Пырагы.
Шу ерлерден учурыпдыр сөзлерин,
Якына гетирип алыс-ырагы.

Белки, сөз кервенниң кервенбашысы
Соңудага сиңдирендир ышкыны.
Онуң гиң дүнйәсин сынлап дурун мен,
Ҳалбыма сиңдирип даглаң кешбини.

Ыбрайым Юсупов.

(гарагалпак шахыры)

НӘМЕ СЕН?

Ажап харыдына базар тапмадык,
Хер ян гечен кервенми сен, нәме сен?
Күкреклерде гозганмадык, гопмадык,
Дөмүп ятан арманмы сен, нәме сен?

Силлер мекан тутуп Этрекде сайдан,
Дөвлет гачып, геркез гөчди о тайдан,
Гынындакы гылыч, мерде зар мейдан,
Сүрүлмедик дөвранмы сен, нәме сен?

Яшмак дишләп, гүлякалар дакынып,
Ак йүзүне гара яглык япынып,
Айралыкдан багры ода якылып,
Зарлап гиден җенанмы сен, нәме сен?

Уссасы җахана бир гелен халы,
Бахасына етмез дүнйәниң малы,
Сәхетли гүн оңнан турман шемалы,
Атылмадык харманмы сен, нәме сен?

Бу едиыклымың сырларын билип,
Гүл япрагын хазан аязы алып,
Җахыллык дердиниң тебиби болуп,
Тапылмадык дерманмы сен, нәме сен?

Аҗап дөвран гелип, гүлләп диярың,
Зер зергәрин тапды, кервен базарын,
Тәзе несиллере дүшүп назарың,
Гүлгүн өвсен боссанмы сен, нәме сен?

Ыбрайым дийр: чын шахырлык ёлусың,
Ынсаньет багының солмаз гүлүсиң.
Поэзияның әлваны—Магтымгулысың—
Халкың билен тәзе доган нама сен!

Сооронбай Җусыев

(гыргыз шахыры)

МАГТЫМГУЛА

Бирже минут оянсадың, Пырагы,
Гөрердиң сен якын болан ырагы.
Нурун сачяр бу гүн сениң тоюңа
Хем асманың,
Хем Москваң чырагы.

Гөрсең-де сен гөк асманың чырасын,
Гөрмән өтдүң Москваның чырасын.
Шол чыраны байдак эдип асманда,
Даргатдык биз булутларың гарасын.

Хайран галып ялтаклама дашыңа,
Хеммеҗәмиз гурбан сениң башыңа,
Теке, ёмут, языр, гөклең, алили,
Үйшди бу гүн бир супраның башына.

Өзбек, татар, латыш, газак-бары бир,
Депесинде Москваның нуры бир
Мүң ныгматлы сачагмызың ичинде
Этрегиң хем тылла яңак нары бар.

Гөзүм доймаз мүң ныгматлы тоюңдан,
Гөзүм доймаз сыратыңдан-боюңдан.
Бейик Акыл, бу гүн сениң тоюңа,
Менем гелдим Ыссыккөлүң боюндан.

Пырагы, сен албанларың шахыры,
Румын, болгар, монголларың шахыры,
Дәлсиң диңе түркменлериң шахыры,
Борсуң бу гүн миллионларың шахыры.

Бирже минут оянсадың, Пырагы,
Гөрердиң сен якын болан ырагы.
Нурун сачяр бу гүн сениң тоюңа
Деңлик,
Достлук,
Агзыбирлик чырагы.

Нора Кална

(латыш шахырасы)

ПЫРАГЫНЫҢ МОНОЛОГЫ

Барды мениң бир аҗайып тулпарым,
Нирәни ислесем ел дек апарды.
Эмма өзге бири онуң уянны,
Эллеримден өңли-соңлы гопарды.

Бар ялыды мениң байлыгым-багтым,
Рахат урярды калбым, догрусы.
Эмма өзге бири —
Шол өзге бири,
Болды өмүр кервенимиң огрусы.

Ата-бабалармың доган еринде
Яшаярдым гамсыз гелип әлеме.
Эмма өзге бири мениң Ватанмы,
Хәли-шинди салды йөрди талаңа.

Сөйдүм Меңли гызы, шат гүлкүсини,
Межнун дек ымтылдым мәхре-ялкыма.
Эмма шу ерде-де тапылып өзге,
Алып гитди оны чалшып алтына.

Йүрек дертден долды,
Кебап болды тен.
Менде, хей, галан зат бар болса, эгер,
Сен инди барыны кабул эт, Ватан!

Инди, мениң үчин поэзия — Меңли,
Мен оңа багш эдйән—
галың хөкмүнде —
Өмрүми, иң соңкы сагада ченли!

Максуд Шыхзаде.

(өзбек шахыры)

ИЛЛЕР, ХЕЙ!

Бейик шахыр, эй, түркмениң атасы,
Гүндогар айдымының иң белент сеси,
Ери якды гөз яшың хер катрасы,
Сени ислэп, гөк чешмелер аглар, хей!

Сениң сесиң етди дүнйә илине,
Гошгуларың зарба урды өлүме,
Көңүл берип, газалыңа дилиңе,
Гызлар сени дүйшде гөрүп уклар, хей!

Сен ынсабы, ягшылыгы васп этдиң,
Сөз манысын сайламагы кесп этдиң,
Залымлар ашына авылар гатдың,
Душман багрын дилди шыгыр-оклар, хей!

Гөроглы дек мертдиң хем-де шахандаз,
Йөне сең элиңде сайраярды саз,
Билбиллере гошардың сен хош оваз,
Сени күйсэп, башын атяр баглар, хей!

Гарып неслиң зулмы йыкды, бейгелди,
Халк тениниң яралары сагалды,
Талхан болуп, ере чөкди, ёгалды,
Или илден айран гарлы даглар, хей!

Чемен гүллер гадым чөлүң дөшүнде,
Гел, Пырагым, орнуң тойлар башында.
Пайың бардыр илиң датлы ашында,
Гелди инди сен чагыран чаглар, хей!

Гөрдүм диярыңы бу гүн гөз биле,
Шыхзаде дийр йүрекдәки сөз биле,
Диваныңа тагзым эдип йүз ёла,
Оны өз калбында мыдам саклар, хей!

СӨЗСОҢЫ

Түркмен эдебиятының тәҗи, бейик акылдар Магтымгулының эдеби мирасы көптараплыдыр. Ол өз дөврүниң меселелерине айны вагтында сесленипдир. Болуп-гечип дуран вакалары акыл сүзгүҗинден гечирипдир, салдарлап гөрүпдир ве яшан заманасына хем-де алан билим дереҗесине лайык нетиҗелере гелипдир. Шол нетиҗелер диңебир чепер нетиҗелер болман, эйсем, олар дурмуш хакыкатына югрулыпдыр.

Шахырың тематикасыны сыясы-социал, дидактики, ышкы-лирики, дини-мистики мазмунлы топарлара бөлмек мүмкиндир. Оларда бири-бири билен багланышыклы җуда көп хили идеялар өңе сүрүлйәр. Ил ичинде, хайсыдыр бир меселе бабатда гүррүң гиденде, «Магтымгулының айтмадык зады ёк» дийлип, соңра онуң шыгырларындан мысалларың гетирилмеги хем шол себәплидир. Эмма, пәхимдарың поэзиясының тематик ве идея угурлары бир затда битевидир: шахыр оларың хеммесинде ил-гүнүниң аладасыны эдйәр, оларың агзыбир, дүшүнишикли, багтлы яшамагының ёлларыны агтаряр.

Магтымгулының дөредиҗилиги онуң халкына нәхили улы хыҗув билен хызмат эденлигиниң әшгер субутнамасыдыр. Йөне велин шахыр өзүниң шол хызматыны чакданаша махабатландырҗак болуп дурмандыр. Ол диңе адының ягшылыкда ятланылып дурулмагыны ислэпдир. Шолар ялы ислег онуң «Магтымгулы» дийип адым тутсалар» я-да «Арзувым бар галсам гөзел ил биле» ялы онларча сетирлеринде хас аның беян эдилипдир.

Тарашлап шаглатгыл көңле гелениң,
Сенден соңкулара ядыгәр болар.

Соңкы несиллериң дилинде галмак барадакы хөвес, адының халк арасындан йитип гитмезлиги догрудакы гөвүн йүвүртмелер гечмиш эдебиятының әгирт улы ве-

киллериниң тас хеммесине махсус аламатдыр. А. С. Пушкиниң «Ядыгәрлик» гошгусында-да шонуң ялы гөвүн йүвүртмелер бардыр. Шол хили ислег-мейиллер, гөвүн йүвүртмелер ене-де айланып гелип, оларың халка болан чәксиз сөйгүсине сырыгяр: «Ил дердине яраян ягшы адам болуп яшасаң, көпүң дилинден дүшмерсиң, ил сени унутмаз, халк сени ятлар» дийлен үндев эдебиятымызың көнелмеҗек үндевлеринден болуп, тербиечилик мазмуна эедир. Шейле үндевлерде Магтымгулының халкың өзүне дүшүнмегини айратын хөвес эдендигини, гөвүн ислеглерини песпәллик билен орта атандыгыны аңшырмак кын дәл. Хут шонуң үчинем биз шахырың дөредиҗилигини онуң диңе «соңкы несиллере галдырып гиден ядыгәрлиги» хөкмүнде дәл, эйсем, шол бир вагтың өзүнде, өз дөврүниң ишжең поэзиясы хөкмүнде кабул эдйәрис.

Магтымгулы-Пырагының песпәллиге, чуң мазмуна югрулан шыгырьет дүнйәси оны соңра түркмен халкының, диңебир түркмен халкының хем дәл, СССР-дәки бейлеки доганлык хакларың-да сөйгүли шахырына өврүрди. Онуң ат-овазасы, хормат-хатырасы, мертебеси алыс мензиллере етди. Бу гүн ол «магны базарының хайяты» (бичимчиси) хөкмүнде дүнйә эдебиятында мынасып орун тутды. Академик А. Кекилов «Магтымгулының аҗайып эсерлери өзүниң милли чәгинден чыкып гечип, бүтин дүнйә эдебиятының хазынасына улы гошант болуп гирди» дийип, язан махалында шүбхесиз мамладыр.

Магтымгулының умумыадамзат мертебесиниң шу бейик басганчагына ченли ёкары гөтерилмегиниң онуң гиң дүнйәгарайшы, адамкәрчилиги, сөзүни ве ишини халкың дурмушына багланлыгы билен делилленйән себәплери бар. Илкинҗи нобатда ол поэзияны халкың яшайшы, дуйгулары билен багланышдырды. Онуң гошгулары көптараплы тәзечиллиги, мазмунлылыгы, чеелиги билен тапавутланды. Бу болса оны эййәм өз дөврүнде тутуш түркмен халкының өңдебарыҗы акылдары хөкмүнде әлеме танатды.

Биз булары йөне ере ятламаярыс. Магтымгулының ады түркмениң орта чыкаран улы шахыры, әпет шахсыети хөкмүнде бейлеки халкларың эдебиятчыларының, тарыхчыларының, сыяхатчыларының хем үнсүни чекип гелипдир. Барып-ха, 1879-нҗы йылда «Немец

гүндогары өврениш җемгыети» тарапындан чыкарылан йөрите журналда Г. Вамбери онуң тутуш диваныны түркмен ве немец диллеринде нешир этдирипдир. Бейик Октябрь социалистик революциясына ченли болан дөвүрде шахырың эсерлери җеми секиз гезек чап эдилип, китап гөрнүшинде яйрадылыпдыр. (Бу хакда педагогик ылымларың кандидаты Алмаз Язбердиевиң «Арап графикасында нешир эдилен түркменче китаплар», (1981) диен китабында гиң маглуматлар берилйәр.). Совет хәкимиети йыллары ичинде шахырың эдеби мирасы көптараплы дерңелип өвренилди. Соңкы йылларда онуң шыгырлары француз, эйран, поляк, венгер окыҗылары үчинем эльетерли болды.

Гүндогар эдебиятыны өвренижи, белли алым Е. Э. Бертельс Магтымгулының дөредиҗилигини «Җемшидиң җадылы җамына» меңзедип шол җупүне дүшен меңзетме аркалы онуң эсерлеринде дөврүң тас әхли меселелериниң гозгаляндыгыны ныгтап гөркезипдир. Роваятларда айдылышы ялы, шол җамың гырасына каксаң, ондан әлем-җаханда болуп-гечип дуран вакаларың хеммеси гөрнер экен. Академик Б. А. Гаррыев хем «Магтымгулының ады диңе бир түркмен халкының арасында дәл, эйсем, бейик рус халкының, өзбек, газак, гыргыз, азербайҗан, тәҗик- ве бейлеки халкларың арасында-да мешхурдыр, Эйран, Овганыстан, Түркие, Венгрия, Англия ялы дашары юртларда хем белли дереҗеде мәлимдир» дийип, язан махалында шахыр барада яйран шол хили роваятлары, ол догруда йөредилен ылмы-эдеби пикирлери гөз өңүнде тvтяр.

Аслында, Магтымгулы халк билен, халк болса Магтымгулы билен битевилешипдир. Олар гөйә бири-бирини аныклашдырян сөзлер ялы эшидилйәр. Мерхум языҗы Беки Сейтәков шахырың халкыны нә дереҗеде сөендиги хакында шейле языпдыр: «Магтымгулы өзүниң бүтин өмрүни, деря ялы мыдама җошуп дуран аҗайып талантыны долусы билен мәхрибан халкына багышлапдыр. Халкың ыкбалы, дайханың, чарвадарың гара, айлыганч гүни оңа гиҗелерине укы, гүндизине рахатлык бермәндир...

Дагыныык тирелериң башыны җемләп, битеви түркмен дөвлетини дөретмек ялы пикири шол вагтларда йөреден адам, хертараплайын бейик адамдыр.»

Шейле адама халкың сөйги-сылагының-да чени-чакы болмандыр. Бирнеме өңе гидип айтсак, түркмен совет языҗысы Нурмырат Сарыхановың «Губа дүе берлип алнан китап» («Китап») хекаясында гарамаяк халкың шахыра болан белент сөйгүсиниң шаяды боляры. Хат-совады болмадык Велмырат аганың екеҗе дүесини Пырагының китабы билен чалшандыгы, оны бир барлы адамдан шейдип сатын алып гайдандыгы бу эсерде инчелик билен ызарланыляр.

Халкың Магтымгула гарайшы хакда М. Михайловың «Түркменлер» атлы макаласында-да ятланыляр. Филология ылымларының докторы С. Гаррыев «Түркмен эдебиятының Совет Гүндогары эдебиятлары билен өзара багланышыгының тарыхындан» (1967) диен китабында М. Михайловың шол макаласындан «Гечмишиң шөхратлы хем гуссалы ишлерини тарып эдип, халк поэзиясы (түркменлере) улы тәсир етирйәр. Оларың иң бир мешхур шахыры Мехметгулы диңе бир халкы шахыр дәл, эйсем, шонуң билен бирликде кераматлы хем хасапланыляр» диен сетирлерини гетирипдир. Шейле пикирлере И. Н. Березиниң, Ф. Бакулиниң ишлеринде-де душуляр.

Гарагалпакларың XIX асырда яшап гечен шахыры Аҗыныяз Магтымгулының шыгырларының көпүсини терҗиме эдипдир, энчемесини болса өз сөзлери билен артдырыпдыр, олара талантына гөрә үйтгешмелер гиризипдир. Шол халкың башга бир шахыры Бердак болса:

Магтымгулыны оканымда,
Айдардым мен хер заманда,
Кемис бармы беглер, онда? —
Сөзүн тогап эдердим мен —

дийип, Магтымгула улы сарпа гоюпдыр, оны халыпасы хасаплапдыр.

Өзбек шахыры Ыслам хем Магтымгулының дөредиҗилигине белет экен. Хатда онуң өз эсерлери Магтымгулының дөредиҗилиги билен шейле бир гатышыпдыр, хатда диңлейҗилер көпленч онуң айдян гошгуларының өзүниңкидигини я-да Магтымгулынынңкыдыгыны ончаклы аңып билмәндирлер. Ол Магтымгулының гошгуларыны оканда онуң төверегине халк көп йыгнанар экен. Шуны назарда тутуп, ол кәте өз гошгуларыны Магтым-

гулының, кәте, эгер пурсат шоны талап этсе, Магтымгулының гошгуларыны өз ады билен окапдыр. Магтымгулының гошгуларына айдылян айдымлар өзбек ашуллачыларының, гарагалпак баксыларының, газак җыравларының репертуарларында хем ымыклы орун тутупдыр.

Бейик акылдарың шунуң ялы мешхурлыгы ондан дөредиҗиликли тәсирленмек, онуң эдеби дәплерини өсдүрмек меселесиниң серхетлерини эп-эсли гиңелдипдир. Шу процеси хәзирки гүне ченли довам эдип гелйән процес хасапласак, мегерем, өте гечдигимиз болмаз. Тутуш XIX асыры гөз өңүнде тутанымызда болса, түрки дилдәки эдебиятда гөрүм-гөрелдәниң, эдеби-чепер тәсирленмәниң Магтымгулы ялы аҗайып нусгасы болуп билен башга бир шахыры гөз өңүне гетирмегем кын.

Газак классыкы эдебиятының векили Абай Кунанбаевиң түркмен поэзиясының Магтымгулы... ялы җана шыпа бериҗи чешмесинден ганандыгыны газак шахыры Җ. Тлеков толгунмак билен ятлаяр. Магтымгулы ве онуң эдеби мирасына бейлеки доганлык халкларың-да гойян белент сарпасына гүвә гечйән мысаллар башга-да кән. 1960-нҗы йылда балкар шахыры Кайсын Кулыев Пырагының юбилейине багышланып Ашгабатда гечирилен дабарада айдан пикирлерини, соңра шол дабараның Москвадакы довамында хас хем өсдүрди. Ол «Балкарлар хем инди Магтымгулының китабыны голтукларындан дүшүрмән гөтерйәрлер. Бейик шахыра шейле хормат гойяндыгымызы биз өзүмизе улы багт хасап эдйәрис. Мунуң өзи бизиң түркмен генисиниң өңүнде баш эгйәндигимизиң гүвәсидир» дийип, ол өз халкының түркмен шахырына болан гызгын сөйгүсини беян этди.

Диңе бир балкарлар дәл, хәзирки дөврде Пырагының гошгуларына бизиң халкларымызың хеммеси-де сарпа гойяр, ондан тәлим аляр. Себәби олар шахырың поэзиясының умумы ынсанперверлик дуйгуларындан рухланярлар, оны өзлериниң рухы голдавчысы сайярлар.

Магтымгулының өмри, иши, дөври чепер эдебиятда, сунгатың бейлеки гөрнүшлеринде-де улы шөхлеленме тапды. Б. Кербабаевиң, Б. Сейтәковың Г. Кулыевиң А. Хайыдовың, Г. Эзизовың Г. Гурбансәхедовың Т. Тагановың энчеме эсерлери шу темадан язылды. Бу меселе доганлык эдебиятларда-да гозгалды. Өзбегистанлы К. Мәтрзаев «Магтымгулы» драмасыны язды. Ол шахырың 225 йыллыгының дабаралары махалында Үргенчде Хорезм область драма театрында сахнада гоюлды. Украиналы шахырлардан уруш йылларында Ашгабатда яшан А. Турчинская «Шевченко ве Магтымгулы» диен гошгулар циклини дөретди. Агата Турчинская бу ерде яшанда түркменлериң гечмиш тарыхы, медениети, дәп-дессурлары билен якындан таныш болды. Республикамызың шол гүнлерки дурмушыны ичгин өвренипди. Магтымгулының шыгырлары болса оңа түкениксиз ылхам багышлапды. Я. Шпортаның «Магтымгулы хакында сөз» поэмасында шахырың өз илиниң «оды билен гирип, күли билен чыкандыгы» барада гүррүң гозгалярды.

Ери геленде, рус совет языҗысы В. Бахревскиниң Магтымгулы-Пырагының яшлык йылларына багышлап «Шахыр» ады билен йөрите повесть язандыгыны хем ятламак герек. Бу эсерде Пырагының Хываның Ширгазы хан медресесинде окан йыллары, Меңли билен сөйшен дөврлери, досты Нуры Казым билен билеликде якын ве орта гүндогар юртларына эден сыяхатлары барада гүррүң берилйәр.

Элбетде, чепер эдебиятда Магтымгулы темасы шулар билен тамамланмаяр.

Белли кинорежиссёр, СССР-иң халк артисти Алты Гарлыев Магтымгулы барада чепер кино эсерини экранлара чыкарды. ТССР-иң халк художниги Айхан Хаҗыев онуң суратыны дөретди. Шахырың портретлери непис түркмен халыларына читилди, Ашгабатда ве Гаррыгалада Пырагының скульптура ядыгәрликлери гуралды, онуң ады колхоз-совхозлара, театрлара, мекдеплере, гәмилере дакылды...

Магтымгулының 225 ве 250 йыллык юбилей дабараларына дашары юртлардан хем мыхманлар гелди. Олар өз чыкышларында шахырың дөредиҗилигиниң белент гуманистик сыпатларына, өңе сүрен аҗайып идеяларына, дурмушы чеперчилик тайдан гайтадан суратландырып гөркезмек принциплерине чуңңур дүшүнйәндиклерини ве шонуң үчинем, оңа өзлериниң йүреклериниң төрлеринден орун берйәндиклери, оны үммүлмез сөйги

билен гуршаяндыклары хакында гүррүң бердилер. Мунуң шейле болмагы төтәнден дәл. Парахатчылыклы яшашмак, өз халкың, Ватаның эркинлиги, азатлыгы угрундакы гөрешден четде галмазлык, адамың адамы эзмеклигине ёл бермезлик, доганлык-достлук, дүшүнишмек эсаслары боюнча гоңшучылык гатнашыкларыны пугталандырмак, хемме ерде адалатың беркарар болмагына гошант гошмак, сөйгиниң, вепалылыгың; сахаватлылыгың ве ынсабың нусгасыны гөркезмек ялы меселелерде өз халкының шейле ажайып ислеглерини гөзи билен гөрен, сүңңи билен сызан Магтымгулының дөредижилиги тутуш планетаның шу гүнки прогрессив мейиллерини-де аңладяр, адамлары хакыкы, манылы яшайша имрикдирйәр. Онуң поэзиясы чуңңур ынама югрулан гөрешижи, хыжувы эгсилмейән ве асла рухдан дүшмейән поэзиядыр. Ол гөзеллиги нәхили дережеде тарып эден болса, бет хәсиетлери, дөврүң жемгыете асла ярамлы болуп билмежек тарапларыны эдил шонуң ялы хыжувлылык билен паш этди.

Шахырың ёкардакы ялы арзув-максатларыны гөз өңүнде тутуп, корей языжысы Пак Ун Гер Кореяның классык шахырлары Пак Эн Ама-ның, Тен Да Сананың ватанчылык хәсиетли шыгырлары кимин, Магтымгулының шыгырларының-да Гүнорта Кореяда яшаян йүзлерче ве мүңлерче сада адамларың дуйгуларына лайык гелйәндигини, олары рөвшен гележек угрундакы гөреше галкындыряндыгыны ныгтады. Онуң пикириче. Пырагының эсерлери корей окыжыларыны-да зәхметкешлериң азатлыгы ве багты, ватаны бирлешдирмек рухунда тербиелейәр. Түркмен акылдарының «Көп гарашдым ажап эйям гелмеди» диен сетирлери корей халкының миллионларча огулларының йүрегини чундан толгундыряр.

Магтымгулыдан өң хем, соң хем шахырчылык эденлер, элбетде аз болмандыр. Эмма оларың иң говулары, чеперчилигиң белентликлерине етип биленлери хем-де әхлихалк тарапындан ыкрар эдиленлери сайланып галыпдыр, өлмез-йитмезлиге эе болупдыр.

Шахырың чеперчилик кәмиллиги догруда гүррүң эдилсе, онуң диңе «өз халкының шахырана дөредижилигини» өвренмек, диңе шолар эсасында эсер язмак билен чәкленмәндигини беллемек герек. Ол өзүнден өңки ве өзүниң яшан дөврүндәки эдеби процеси кемсиз өзлешдирипдир. Арап, парс, түрк диллериндәки эдебиятлар хем онуң дөредижилигиниң чешмелеринден болупдыр. Пырагының гошгуларында Румың (Римиң), Юнаның (Грецияның), Аристотелиң, Платоның атлары-да телим ерде тутуляр. Бу затлар онуң алыс үлкелериң эдебияты, тарыхы билен-де танышдыгыны аламатландыряр.

Магтымгулы өз яшан дөврүнде хем алкыша, сөйгә мынасып болупдыр, башда белләп гечишимиз ялы, ады күлли түркмене яйрап, вагтал-вагтал онуң чәклеринденем дашарда яңланыпдыр. Магтымгулының сөзүң долы манысындакы мешхурлыга эе болмагы, онуң адының ве дөредижилигиниң тутуш халкларың арасына яйрадылмагы бизиң ажайып дөврүмиз билен багланышыклыдыр. Бейик Октябрь социалистик революциясы еңип үстүн чыкандан соң, марксистик-ленинчилик таглымат онуң дөредижилигини өвренмеклиге гиң ёл ачды. Совет хәкимиети шахырың сарпасыны хас-да беленде галдырды. Оны диңе бир өз илиниң «сөзләр тилине» өвүрмек билен чәкленмән, СССР халкларының хеммесиниң йүрегине якын эдип гойды. Ол бу гүн хер бабатда геңешчимиз, халыпамыз, сырдашымыз, дөвүрдешимиз хөкмүнде бизиң билен билеликде яшаяр, билеликде гөрешйәр.

Өз милли шахырының адыны шейле гиң мөчберлерде элеме мешхур этмәге мүмкинчилик берен Коммунистик партиямыза ве социалистик жемгыетимизе түркмен халкының миннетдарлыгы эгсилмездир.

Магтымгулының дөреден эсерлери гөс-гөни түркмен халкының милли бәхбитлеринден угур аляр. Эмма онуң дөредижилигиниң мазмуны, леззети умумыадамзат жемгыетчилигине дегишлидир. Себәби оларда хеммелери дең дережеде толгундырян меселелер гозгаляр. Эйсем, олар, эсасан, нәмелерден ыбарат? Озалы билен, Магтымгулы чепер эдебиятың баш меселесиниң адам ве онуң яшайшы болмалыдыгына хеммелерден оңат дүшүнипдир. Өзүнден өңки яшап гечен сунгат векиллериниң хич бириниң эдип билмедик задыны — чепер сөзи халкылашдырмак онуң эсасы максатларының бири болупдыр. Мунуң үчин ол, илкинжи нобатда, түркмен шыгырьетиниң чепер дил тарапына, онуң әхли

түркмен тирелерине дең дережеде дүшнүкли болмагына, поэзияның арассалыгына, онда зәхметкешиң мейиллериниң айдың шөхлеленмегине үнс берипдир. Магтымгулының шыгырларыны дыкгатлы окап чыкан окыжы түркмен эдеби дилиниң эсасларының хут онуң дөредижилигинде гойлуп башланандыгына кемсиз гөз етирип билер. XIX асырың чепер эдебияты дил меселесиндәки кәмиллиги ве тәмизлиги үчин Магтымгула миннетдардыр. Онуң эсерлеринде хатда шондан соңракы шахырларың кәбириниң дөредижилиги билен деңешдиренинде-де арап-парс элементлери жуда сейрек габат гелйәр.

Шахыр чепер эдебияты диңе бир халк яшайшының айнасы эдип гоймак билен чәкленмейәр. Ол ынсан хәсиетини, аң-пайхасыны өзгердижи, адалата чагырыжы, гөрешжең поэзияның тарапыны тутупдыр. Шахырың өзи болса мунуң ажайып нусгасыны гөркезипдир. Пырагының тутуш дөредижилиги — дүрли вакалардан сөхбет ачян, окыжылара көпугурлы сапак берйән мекдеп болупдыр.

Ол түркмен тирелериниң хеммесиниң бирлешип, өзбашдак бир дөвлет болмагының, агзыбирликде яшамагының арзувында херекет эдипдир. Шейле батыргайлыгы өз гошгуларында хыжувлы пропагандирләпдир. Диңе шейле эдиленде дашаркы душманлара берк гайтавул берип болжакдыгына, гөзел илиниң эл-хал инеганалык газанжакдыгына ол шүбхесиз ынаныпдыр.

Магтымгулының шыгырларына ене-де бир зат махсусдыр: ол эсерлеринде дини деталлара дәл-де, хакыкы яшайышда реал бар болан деталлара, өңе сүрен идеяларыны хас гөзе гөрнүкли, хас айдың эдип билжек дурмушы мысаллара улы орун берипдир. Түркмене махсус аламатлар, хәсиетлер, ерли пейзаж, милли портрет ве башга-да энчеме говы затлар онуң шыгырларының хил дережесини кесгитлейәр.

Галыберсе-де, ол поэзияның стили меселесинде-де тәзечилдир. Онуң шыгырларында пикирлер дүрли чеперчилик лыбасларына чоланандыр, дуйгулара, милли ревүшлере югруландыр, образлар жанлы штрихлер аркалы чекилендир. Ол түркмен шыгрының мазмуныны-да, формасыны-да эп-эсли байлашдырды. Бейик сөз уссады Гүндогар эдебиятында өңден довам эдип гелйән формалары өкделик билен пейдаланмакдан өтри, онуң

мазмунына хем тәзе эхеңлер бермәге, ол формалары халкың айры-айры дуйгуларына дәл-де, эйсем, онуң умумы дурмушына, дөврүң рухуна багланышдырмага улы үнс берипдир. Мысал үчин Магтымгула ченли газалың мазмуны диңе ышкы-мухаббет дуйгулары билен өлченен болса, Пырагы «өңки дәплериң чәгинден чыкып, газала йити жемгыетчилик хәсиет берипдир». Форма меселесинде-де ол асгынжаңлык этмәндир. Шыгрың едилеме, докузлама, гөрнүшлери илкинжи гезек Магтымгулы тарапындан дөредилипдир. Шахыр гошгудакы дуйгулары драматик формада йүзе чыкармак бабатда-да тәзечилдир. Секизлемәни болса ол бүтинлей өзүче ишләпдир (Бу хакда серет: Р. Режебов. Эдебият ылмына дегишли терминлериң сөзлүги. Ашгабат, 1966). Шу хили ягдайлар тутуш түркмен поэзиясының тәзе овазлар, ритмики өлчеглер билен байлашмагына себәп болупдыр. Махласы, Магтымгулының поэзиясы лириканың уммасыз мүмкинчиликлериниң бардыгыны илкинжи субут эден поэзиядыр.

Биз, элбетде, шахырың әхли гозган, чөзен меселелери хакда бу ерде долы гүррүң этмеги гөз өңүнде тутмаярыс. Олар бир я ики дәл. Ёкардакылары өрән гысга гөрнүшде ятлап гечмек билен биз шахырың шахсыетиниң бейиклигини ене бир гезек ныгтап гечмек иследик. Хут шоңа гөрә-де, шейле улы, мешхур шахырың көп санлы эдеби-ылмы дерңевлериң обьекти болуп гелйәндиги тебигыдыр.

Түркмен эдебиятчылары Магтымгулы-Пырагының дөредижилиги билен багланышыклы бирнәче кандидатлык ве докторлык диссертацияларыны яздылар. Оңа багышлап макала, гошгы я-да чепер эсериң башга хайсыдыр бир гөрнүшини язмадык дөредижилик адамсы Түркменистанда ёк диерликдир. Шуңа гарамаздан, ол хенизлерем чепер дөредижилик ве ылмы дерңевлер үчин материал чешмеси эгсилмейән шахыр болмагында галяр. Бу бабатда өзбек алымы, филология ылымларының кандидаты Керимбай Курамбаев шейле язяр: «Магтымгулыны өзбек эдебияты ве сунгаты билен бағлаян делиллер шейле бир көп ве дүрли-дүрлүдир. Ол ене энчеме ылмы ишлериң материалы болуп билер». Догрудан хем, Магтымгулының шахсыети билен баглы диңе бир меселе — онуң өзбек-түркмен эдебиятының багланы-

шыгы меселесиндәки ролы темасы Х. Абдыллаевиң йөрите кандидатлык диссертациясында өвренилди. Муңа Р. Иногамов, К. Тахыров ялы өзбек, М. Чарыев, К. Борҗакова, Д. Абдыллаев, А. Ашыров, А. Баймырадов ялы түркмен эдебиятчыларының ишлеринде-де мынасып орун берилди. Булардан дашгары хем гөз өңүнде тутулян меселә багышланып ики халкың-да эдебияты өврениш ылмында улулы-кичили макалаларың энчемеси язылды. **Шейле-де болса бу теманы энтек гутарныклы ишленен тема, чөзүлен меселе** хасапламак болмаз. Эйсем-де болса, онуң эдеби мирасына дегишли нәче темалар хениз тарплыгына ятыр!

Магтымгулы... Биз бу ады буйсанч билен тутярыс. Ол ат йыл гелдикче тәзе-тәзе несиллериң аңына, йүрегине орнаяр, дилиниң сенасына, көңлүниң боссанына өврүлйәр. Адамзат эбедиликдир. Магтымгулының ады хем шейле эбедилик билен чырмашып яшаяр. Себәби, шахыр А. Атаҗановың бир гошгусыны азаҗык үйтгедип айтсак, ол «Диңе бир күмүшчи усса дәлди-де, өз асыллы, улы йүреги билен хак сөзлерден гөвхер ясан зергәрдир.»

Ахмет Мәммедов,
Амангүл Дурдыева.

КИТАБА ГИРЕН АВТОРЛАР ХАКЫНДА МАГЛУМАТ

Абдылаев Өде— (1929), профессор, филология ылымларының докторы, Түркменистаның Магтымгулы адындакы Дөвлет байрагының лауреаты.

Аборский Александр Иванович— (1911), Түркменистанда яшаян рус совет язычысы, Түркменистаның ат газанан медениет ишгәри.

Айтматов Чингиз — гыргыз совет язычысы, Ленин байрагының лауреаты.

Аминзаде М. —тәҗик шахыры.

Ахмедов Заки — (1928), газак эдебиятчы-алымы, филология ылымларының докторы.

Ашыров Нагым— (1909), профессор, филология ылымларының кандидаты, педагог.

Байраммырадов Какабай — (1926-1970), тарых ылымларың кандидаты.

Бакулин Феодор Абрамович —(1846-1879), ол Астрабатда рус дөвлетине илчилик эдипдир, түркмен фольклорыны йыгнапдыр.

Бартольд Василий Владимирович — (1869-1930), академик, гүндогары өвренижи рус алымы.

Бауж Александрас —литва язычысы.

Брагинский И. С. — (1905), Рус совет Гүндогары өвренижи, Тәҗигистан ССР ЫА-ның корр-члени, Тәҗигистаның ылымда ат газанан ишгәри.

Бровка Петрус (Пётр Устинович) — (1905), Белоруссияның халк шахыры, академик, Ленин байрагының лауреаты, СССР-иң Дөвлет байрагының ики гезек лауреаты.

Беляев И. — рус алымы. Ол А. Н. Самойловичиң дөвүрдеши болупдыр.

Бертельс Евгений Эдуардович — (1890-1957), Гүндогары өвренижи совет алымы, СССР ЫА-ның корр.-члени, профессор, Өзбегистан ССР-иниң ве

Тәҗигистан ССР-ниң алымда ат газанан ишгәри ССCР-иң Дөвлет байрагының лауреаты, ТССР ЫА-ның ве Өзб. ССР ЫА-ның хорматлы члени, Дамаскдәки Арап ЫА-ның корр.-члени. Онуң «Түркмен халкының эдеби гечмиши» диен дүйпли ылмы иши бар.

Вамбери Арминий (1832-1913), Венгер дилчиси, түрколог ве этнограф. XIX асырда дервүш сыпатына гирип, Эйранда, Орта Азияда боляр. Ол Венгрияның ве башга бир нәче юртларың академияларының членлигине сайланяр.

Гажыев Арыф— Азербайҗан эдебиятчысы, филология ылымларының докторы.

Гончар Олесь (Александр Терентьевич) — (1918), Украин совет языҗысы, Ленин байрагының хем-де СССР-иң Дөвлет байрагының ики гезек лауреаты, Т. Шевченко адындакы байрагың лауреаты.

Гребнев Наум — (1921), терҗимечи. Кабардино-балкар АССР-ниң ат газанан сунгат ишгәри, Дагыстаның Дөвлет байрагының лауреаты.

Гукасян О. — Эрмени шахыры. Терҗимечи.

Гурбаннепесов Керим—(1929). Түркменистаның халк языҗысы. Магтымгулы адындакы Дөвлет байрагының лауреаты.

Гурбансәхедов Гурбандурды — (1919) түркмен совет языҗысы.

Давкараев Нажим —(1905-1953), гарагалпак языҗысы ве эдебиятчысы.

Дадашзаде Араз — Азербайҗан эдебиятчысы.

Драч И. —Украин шахыры. СССР-иң Дөвлет байрагының лауреаты.

Дярфош Эндре — хәзирки заман венгер языҗысы.

Дурдыев Худайберди—(1932), Түркмен совет языҗысы,

Җемалетдин Алы — пакистан языҗысы.

Ибрагимов Мүрзе (Мүрзе Аҗар оглы Ибрагимов)—(1911), Азербайҗаның халк языҗысы, академик, СССР-иң Дөвлет байрагының лауреаты.

Исаев Егор—мешхур рус совет шахыры, Ленин байрагының лауреаты.

Исхак Ахмет (Ахмет Абдулович Исхаков)— (1905), татар совет шахыры.

Каноат Мумин—(1932), тәҗик шахыры, СССР-иң Дөвлет байрагының лауреаты.

Карелин Лазарь —рус совет языҗысы.

Карапетян Бапкен —эрмени шахыры.

Климович Л. И. —рус совет алымы, филология ылымларының докторы.

Көсәев Мәти — (1906-1984), профессор, Түркменистаның ылымда ат газанан ишгәри.

Кулыев Кайсын — (1917), Кабардино-балкарияның халк шахыры, СССР-иң Дөвлет байрагының лауреаты.

Крымский А. Е. — (1871-1942), Украина ЫА-ның академиги, Гүндогары өвренижи алым ве языҗы.

Кекилов Аман — (1912-1974), Түркменистаның халк языҗысы, академик, Магтымгулы адындакы Дөвлет байрагының лауреаты филология ылымларының докторы, ТССР-иң ылымда ат газанан ишгәри.

Кербабаев Берди — (1894-1974), академик, Социалистик Зәхметиң Гахрыманы, Түркменистаның халк языҗысы, СССР-иң Дөвлет байрагының ики гезек лауреаты, Магтымгулы адындакы Дөвлет байрагының лауреаты.

Лесючевский Н. В. —рус совет эдебиятчысы.

Марков Георгий—(1911), Рус совет языҗысы, Социалистик Зәхметиң ики гезек Гахрыманы, Ленин байрагының лауреаты.

Миршекер Мирсейит—(1912), шахыр. Тәҗигистаның **Рудакы адындакы** Дөвлет байрагының лауреаты.

Мухтар Аскад— (1920-1967), өзбек совет языҗысы.

Мухаммедова Зүлейха —(1922-1984), филология ылымларының докторы, ТССР ЫА-ның корр.-члени, Түркменистаның ылымда ат газанан ишгәри.

Мырадов Абдылла—(1935-1976), танкытчы, эдебияты өвренижи, Түркменистан Ленин комсомолы байрагының лауреаты.

Мырадов Сайлав— (1934), танкытчы, Түркменистан Ленин комсомолы байрагының лауреаты.

Мәликов Гуванчбек Иманалиевич —(1911), гыргыз совет языҗысы ве драматургы, Гыргызыстаның сунгатда ат газанан ишгәри.

Наби Хазри—азербайҗан шахыры, СССР-иң Дөвлет байрагының лауреаты.

Назым Хикмет— (1902-1963), түрк шахыры.

Нгуен Конг Хоан—вьетнам языҗысы.

Новиченко Л. И. —(1914), танкытчы, алым, Украина ЫА-ның корр.-члени.

Нуры Закы —(1921), терҗимечи, татар шахыры.

Нурмухаммедов Марат Коптлевович— (1930) профессор, филология ылымларының докторы, академик, Бердак адындакы Дөвлет байрагының лауреаты.

Олеша Ю. К. —(1899-1960), украин совет языҗысы. Ол уруш йылларында Түркменистанда яшады.

Пак Ун Гер —корей языҗысы (КХДР-дан).

Помма Нурбердиев —(1909-1972), түркмен совет шахыры.

Первомайский Л. С. —(1908-1973), украин совет языҗысы, СССР-иң Дөвлет байрагының лауреаты.

Рокпельнис Ф. Я. — латыш языҗысы.

Рүстем Сүлейман (Сүлейман Али Апбас оглы Рүстемзаде) — (1906), Азербайҗаның халк шахыры, СССР-иң Дөвлет байрагының лауреаты, Социалистик Зәхметиң Гахрыманы.

Ресул Рза (Рзаев Расул Ибрагим оглы) —(1910), Азербайҗаның халк шахыры, СССР-иң Дөвлет байрагының лауреаты, Азербайҗан ССР,ниң сунгатда ат газанан ишгәри.

Самойлович Александр Николаевич — (1880—1938), Профессор, СССР ЫА-ның академиги, ол түркменлер арасында Искендер Җахангир ады билен таналыпдыр.

Скосырев Пётр Георгиевич — (1900-нҗы йылда догулды). — Рус совет языҗысы.

Сосонкин И. (1917 — 1976), философия ылымларының кандидаты.

Субхи Рабат Бхаттачария — хинди журналисти.

Сейтәков Беки — (1914 — 1979), Түркменистаның халк языҗысы, Магтымгулы адындакы Дөвлет байрагының лауреаты, ТССР ЫА-ның корр.—члени.

Танк Максим (Евгений Иванович Скурко) — (1912), академик, Белоруссияның халк шахыры, Ленин байрагының хем-де СССР-иң Дөвлет байрагының лауреаты, Белоруссия СССР-ниң Янка Купала адындакы байрагының лауреаты, Социалистик Зәхметиң Гахрыманы.

Таңрыбердиев Хангулы — (1933 — 1981), филология ылымларының кандидаты, доцент, эдебият танкытчысы.

Тарковский Арсений — терҗимечи.

Тихонов Николай — (1896-нҗы йылда догулды). Ленин байрагының лауреаты, рус совет шахыры, Социалистик Зәхметиң Гахрыманы.

Тычына **Повло** — (1891 — 1967), украин шахыры, академик, СССР-иң Дөвлет байрагының лауреаты, Социалистик Зәхметиң Гахрыманы.

Туфани **Ковун** — овган языҗысы.

Тәшлиев Шамырат — (1917) академик, тарых ылымларының докторы.

Уйгун **(Рахматулла Атагузыев)** — (1905-нҗи йылда догулды), өзбек совет шахыры ве драматургы.

Успенский В. А. — (1879 — 1949), совет этнографы ве сазандасы, профессор, сунгат ылымларының докторы, ТССР-иң ве Өзбегистан ССР-ниң халк артисти.

Файзуллин **Равиль** — татар языҗысы.

Хавпачаев **Хаҗыбекир**—балкар языҗысы.

Хаҗыев Айхан — (1924), Түркменистаның халк художниги, Магтымгулы адындакы Дөвлет байрагының лауреаты.

Хайыдов Аллаберди — (1931), шахыр, филология ылымларының кандидаты, Магтымгулы адындакы Дөвлет байрагының лауреаты.

Халед — **Эс — Салам** —ырак эдебиятчысы.

Худайназаров Бердиназар— (1927). ТССР-иң халк языҗысы, Түркменистаның Магтымгулы адындакы дөвлет байрагының лауреаты.

Хыдыров Мәмметназар — (1905 — 1977), профессор, филология ылымларының докторы, языҗы.

Чарыев Гелди Оразович — (1909 — 1983), профессор, академик, философия ылымларының докторы.

Юсупов **Ыбрайым** — (1929), Гарагалпагыстаның халк шахыры, Бердак адындакы Дөвлет байрагының лаураты.

Яшен **Камил** — (1909), академик, Өзбегистаның халк языҗысы, Социалистик Зәхметиң Гахрыманы.

СӨЗЛҮК

(Магтымгулының өвүт-несихатларындан диен бөлүме дегишли)

Муханнес—намарт, горкак, бигайрат.
Бицияз—бедрой, шепагатсыз, сахаватсыз.
Гүрбе—пишик, пишик сыпат.
Иблис—ал-арвах, шейтан.
Дестерхан—сачак.
Хылват—гизлин, пынхан, огрын.
Асан—аңсат.
Хебес—терслик, эрбет, нәдүзүв.
Гулман—җеннетде хызмат эдиҗи йигит.
Ег—говы.
Диван—1. Суд, дава чөзүҗи казы, 2. Эсерлер топлумы.
Нар—от.
Озан—багшы, шахандаз адам.
Сахып—орун, дереҗе эеси.
Ыхсан—хайыр, согап иш этмек.
Аташ—от, ялын.
Розыгәр—«Руз» диен сөзден, ягны, гүни доландырыҗы, гүнделик дурмушы амала ашырыҗы, машгаланы доландырмак.
Ракып—душман, нәкәс.
Сахт—совук, бимәхир.
Серд—бипархлык, башдан совмалык этмек.
Мынапык—икидиллилик,
Зиллет—бөтбагтлык, хорлук, җаңа ягы.
Мубраз—гахрыман, батыр, мерт.

МАЗМУНЫ

Дүзүҗилерден 3
Магтымгулының өвүт-несихатларындан . . . 5
Магтымгулы хакда сөз 25
Шахыра багышланан шыгырлар. 51
Хасап Илсоер. Магтымгула, терҗиме эден Аманназар Ашыров 51
Алег Лойка. Пырагының хейкели, терҗиме эден Анналы Бердиев 52
Галы Орманов. Магтымгулының меканында, терҗиме эден Ахмет Мәммедов . . 53
Ыбрайым Юсупов. Нәме сен? терҗиме эден Ахмет Мәммедов . . .53
Сооронбай Җусыев. Магтымгула. терҗиме эден Керим Гурбаннепесов . . 54
Пора Кална. Пырагының монологы, терҗиме эден Ахмет Мәммедов . . . 55
Максуд Шыхзаде. Иллер, хей! терҗиме эден Сапар Өрәев 56
Китаба гирен авторлар хакында маглумат . . 69

ПОТОМКАМ ЗАПОМНИТСЯ МАХТУМКУЛИ

На туркменском языке

Издательство «Магарыф»

Дүзүҗилер: Филология ылымларының кандидатлары
АХМЕТ МӘММЕДОВ, АМАНГҮЛ ДУРДЫЕВА.

Редактор Б. Рахманов
Суратчы В. Когдин
Сурат редакторы В. Моисеенко
Техредактор Н. Башлыкова
Корректор Б. Гулыева

Йыгнамага берилди 25. 05. 84 й. Чап этмәге ругсат эдилди 25.02.85. Кагыз форматы 84 X108 1/32. Физ. чап листи 2,375. Чап листи 3.99. Учет-нешир листи 2,87. Типография **кагызы № 2 Китап гарнитурасы. Ёкары чап эдилиш** усулы. Заказ 3358. МН 1348. Тиражы 3.000 Бахасы 10 к. ИБ № 1293. И — № 04716.

Ашгабат, «Магарыф» нешираты, Хасанов переулогы, 16.
Красноводскиниң область чапханасы.
Бесшапочный көчеси, җай 1.